

Aezkerazko Testuak II: Orbarako Dotrinak

IÑAKI CAMINO

Abstract

The texts and facts collected by Bonaparte in the XIXth century is the most important corpus we have in aezcoan subdialect. This is the second part of the issue we are editing, being the first one a doctrine of Aria. This time we are publishing a pair of doctrines of Orbara, a village of the Aezcoa Valley, offering some punctual notes about them. Proximately, we have got the aim of doing the same with doctrines of Garralda and Low Abaurrea.

Sarrera

Aezkeraz idatzitako testuak argitaratzeko gure asmoari jarraiki,¹ hona gaurkoan Bonapartek iragan mendean Aezkoan barrena bildu zituen dotrinetarik Orbarako biak.² Egun, dotrina hauek Iruñeko *Archivo de Navarra*-n gordetzen dira, eta Bonaparteren eskuizkribuen katalogoan (González Echegaray-Arana Martija 1989), 129 eta 130.a dira.³

129.ari buruzko datuak: dotrina ttiki bat larruzko estalki baten barnean, luzeran 15 zm. eskas eta zabaleran 10 pasatxo dituena. Estalkiak badu puskatxo bat alde bata

*Eskertzen diet Joseba Andoni Lakarra eta Koldo Zuazori lan honen lehen idazketari oharrak egina.

(1) Ikus aezkerazko dotrinen sailetik lehenik argitaratu dugun Ariakoa (Camino 1990). Lan horretan aezkeraren fonologiaz datu batzu ematen dira.

(2) Honelako dotrinen kasuan, herriaren erreferentzia, maiztxo, egilearenari baino, aurkitu den lekuari dagokio, eta gure bi dotrina hauen kasuan ere honelaxe da, dotrina hauen erabiltzaileak Orbarakoak zirelako ageri bait dira katalogoetan Orbarako dotrina gisa. Ordea, bietarik batean, Bonaparteren eskuizkribuen katalogoan 130. zenbakia duenean, Orbarako erabiltzaile edo jabearen izenaz gain, Aezkoa bereko Arike herrixka-ko lagun baten izena ageri da. Honen berri zehatzagoa aurreraxeago ematen dugu.

(3) "Bajo Navarro Occidental.- Aezcoano (Orbara)

129. CATECISMO en bascuence, dialecto vulgar de Orbara.

26 hoj., 14,5 cm.

Encuadrado en pergamino.

Proc.: ADN m/s B-40. MICROFILM 2C9

130. CATECISMO en bascuence, dialecto vulgar de Orbara. 1835.

44 pág., 14 cm.

Encuadrado en pergamino.

Proc.: ADN m/s B-35. MICROFILM 2C9

En la primera hoja se señala *fecha de 1835* y en la vuelta aparece de nuevo *1835*. Falta casi toda la última hoja. Perteneció a Juan Miguel Garciacelay."

bestearekin lotzeko, eta bertan lapitzez 40 zenbakia ageri da.⁴ Estalkiaren aurrekaldeko kanpoko aldean beste 40 bat lapitzez eta 38 tintaz. D bat dirudien zerbait ere bada. Estalkiaren aurrekaldeko barnealdean *Santiago Labayen* izena dugu, eta behe-raxeago *Joan maart* edo horrelako zerbait, letra aski ulerkaitez. Beheraxeago *Orbara* herri izena ageri da. Estalkiaren atzeko aldeak ez dakar deus kanpo nahiz barnean.

51 horrialde hartzen ditu dotrinak: bukatu eta berehala orrialde batean dotrinako tinta ez den batez ondoko bertso elebiduna⁵ dugu:

Unos vers[i]tos de amor asiniz paracen prenda de mi alma valiz consolacen prenda de mi alma ora claroqui esan para que todo el mundo compre[n]didezan el amor que tengo vioz viocetic en el mundo no tengo zu veicic maiteric cuantas veces hay pasado zure atarian aber si te puedo ver leyoren batean maitea no es posible que viva zu gave algun dia Dios einazala vetico zure yave

Ondoren, 8 orri oso daude deus idatzi gabe. Hauek dira 129. dotrinaz eman daitezkeen lehen datuak.

Besteaz, Bonaparteren eskuizkribuen katalogoan 130.a den dotrinaz hauek dira eman daitezkeen datuak: larruzko estalki baten barnean, luzeran 14 eta zabaleran 10 zm. ditu. Estalkiaren aurrekaldean kanpoko aldean bi 35 daude,⁶ bata lapitzez eta

(4) Zenbaki hau bera dogokio dotrina honi Nafarroako Diputazioak eskuratu Bonaparteren lanen katalogoan (ikus *RIEV* 1913: 187), beraz pentsa daiteke zenbaki hori mende honen hasieran printzearen lanen inbentarioa egin zuenari egotzi behar zaiola. Ikus honetaz (González Echegaray-Arana Martija 1989: 24).

(5) Aezkoatik berehala dagoen Orotz Betelun ere, teknika berari dagozkion bertso hauek bildu zituen Aita Eusebio Etxalarkoak Erizkizundi Irukoitzerako (ikus *Iker3* 386-387):

“3. Al domingo siguiente
joan nintzen plazara
por si ver la podía
eraman dantzara
para decirle algo
niondik al bada.
Urrengoa
dizazu caballero
zer dezu pensatzen.
Zurekin eskontzea
etzait occurritzen.

Otra más lechugina
ez al dezu arkitzen.
5. Cuando te ví primero
kalian pasatzen,
Mis ojos zuri begira
Etziren aspertzen.
6. Voy a mis amigos
avisatutzera
que me voy con mi novia
paseatutzera.
7. Estate sentadita
Neurenen ondoan.”

Ohitura hau zabaldua egon da, harako Jesus Maria Arakistainek Aita Larramendiri igorri “Euscaldun baretz eusqueraren Aitari vialcen diozcan esqueremafiac” lekuko (ikus Unzueta 1985: 212-213):

“Pillotan abiatu dira
Un Mayans y Armesto
Oec ateratzen dabee
Un vascondago al resto.
Zocondoric zocondo
las van arrojando,
Eta aien irri eguiten
Las vuelve silvando.

Pillota pustu bat
Cada pensamiento
Aizeac daramasqui
Porque son de viento.
Ezta asco necatzen
Nuestro vascondago,
Isterpetic ere
Les tiene ganado.”

Guk, Antonio Unzueta izanik iturri, 4 bertso besterik ez dugu ematen, 10 gehiagok osatzen dutela saila.

Askueren kantutegian ere bada elebidun bat baino gehiago, eta baita latina, gaztelania, euskara, frantsesa eta biarnoera nahasten dituen bat, 141. zenbakia daramana. Bestalde, Joseba Andoni Lakarrak diost Arantzazuko saindutegian gordetzen diren eskuizkribuen artean ere badirela bertso elebidunak.

(6) Zenbaki hau bera dagokio dotrina honi Nafarroako Diputazioak eskuratu Bonaparteren lanen katalogoan (ikus *RIEV* 1913, 187).

bestea tintaz, eta baita 33 bat ere, aurreko 35 tintazkoaren tinta beraz ezabatua. Estalkiaren aurrekaldeko barneko aldean ez dago deus.

Dotrinaren lehen orrialdean hau dakar tintaz: *Este librito bascongado es de Juan Miguel Garciacelay en Orbara á 22 de Mayo del año 1835*. Aldamenean lagun horren beraren sinadura. Pean berriz: *Y sobre todo si lo pierde el dueno sele bolbera cuanto antes. Juan Miguel Garciacelay*. Orrialde honen goiko aldean lapitzez beste 35 bat. Orrialdearen beheko aldean eta lapitz beraz *Aribè* herri izena dago idatzita. Lehen orri honen atzeko aldean berriz beste lagun baten izena dugu: *Anjel Pedroarena En el lugar de arive de 1862*.

Beherago bada gaizki egindako batuketa bat.

Izenbururik gabeko dotrina honek 44 orrialde ditu. Hauen ondorengo orria erauzirik dagoela dirudi, eta gelditzen den pusketa zuri zuri dago, ezer idatzirik ez duela. Barne nahiz kanpo deus idatzirik ez duen estalkiaren atzeko aldea baino lehen bada hautsitako beste orri bat, eta bertan irakur daitekeena gaztelaniaz dago.⁷ Estalkiak arrasto gorri batzu ditu.

Egileez

Arestian eman ditugun datuen arabera begien bistakoa da soilik dotrinek dakartzaten lekukotasunak baliaturik ezinezko dela egileez deus jakin ahal izatea. Itxura guztien arabera dotrinetan ageri diren izenak erabiltzaile edo jabeei dagozkie, ez egileei. Dena den, eta filologiari interesgarri zaionez, esan dezagun, gure uste apalean bederen, dotrinek ageri dituzten hizkuntz ezaugarriak aetzak direla, eta bi dotrinen itzultzaileek Aezkoako hizkera eman zutela funtsean.⁸

Dotrina hauetan ageri diren hizkuntz ezaugarriez zehazki eta patxadaz idazteko asmorik ez dugu falta, baina oraingo gure hau ez da argitalpena baino; ez dugu gainera honelako testuek dialektologiarako duten garrantzia gutiesteko inolako xederik, hots, polimorfismoen, aldakortasunaren edo *interdialect* direlakoan garrantziaz jabetzen gara.

Gaur egun, eta dialektologi kontuetan areago, erabat onartzen da dialektu baten edo testu baten barrenko aldakortasuna ere hizkuntzalaritza orokorraren teoriaren atal bat gehiago dela. Hona Dees-en hitz zehatzetan paraturik:

The modern observer must be prepared to accept as perfectly legitimate a linguistic behaviour that cannot be described in terms of grammatical rules applying with an absolute regularity.

(7) Orri horren kanpo aldean hauek irakur ditzakegu goitik behera: *parece, oración; al que lea; que no; la escuela; se les enseñalar eta á 2 de Marz*. Barreneko aldean berriz: *696; man; som; acion; desap; se alegra; 6788910; por; Pedroarena eta ara a 6 de M*.

(8) Ezein euskalkiz idatzitako testu batean ageri diren beste euskalki edo hizkeratako agerpenen kopurua neur eta mailaka daitekeen zerbait da, hizkera oinarritzkoa ia beti bat delarik. Aezkoan azaldutako testuen kasuan horrela gertatzen da nahiz mailak ere badiren. Voss-ek dioen bezala, "Furthermore, the distinction between dialect mixture and relicts is more a matter of degree than of kind. (1988, 605)." Aezkerazko testuei dagokienez, garbi dakusagu, batetik, Garralda, Aria eta Orbarako dotrinak leudekeela, kanpotikako formez hornituago direla Abaurrepeakoa, eta Satrustegik Aribeko prediku gisa bildutako beste testu bat, baina azken bi hauetan ere, oinarri hizkera bakarra da, dialektu nahasketaren mailara iritsi gabe. Aribeko predikua ez da Bonaparteren bilduma barrenekoa, eta Satrustegik argitaratu asmo du, guri aurretik kopia bat eskuzabal utzi digularik.

Various considerations lead to the conclusion that it would be very unrealistic to demand absolute regularity either of an isolated text or of the whole collection of texts that represent a given dialect: (1988: 140).

Aldakortasuna deskribatzeko estrategia gisa, eritzi hutseko ondorioen aldean kalkulatu esplizitoak hobetsiz, datuen kuantifikazioa proposatzen du Dees-ek. Frantses zaharreko 268 hizkuntz fenomeno kontuan hartzen dituen azterketa lan batean, ikusten da zein den 29 hizkuntz aldaeratan ageri den egonkortasun/aldakortasun maila. 268 fenomenoek gertatze maiztasun guztien arteko %64k, %0-%10 edota %90-%100 bitarteko maiztasuna dute, beraz egonkortasunaren alde egiten dute lan horretan fenomenoek gertatze maiztasunek. Aldakortasun maila handiena, hots, fenomenoaren gertatze maiztasuna aldaera batean %40-%60 bitartekoa den kasuen kopurua, soilik %7koa da azterketa guztian. Honela azaltzen du Dees-ek kuantifikazio gabea ezaugarri dialektalen azterketaren hutsen nondik norakoa:

a non-quantified enumeration of dialectal traits wrongly suggests that, ideally, a dialect should always appear with a maximum of regularity. This kind of unrealistic expectation, due to an inadequate descriptive strategy, will entail the conclusion that non-contaminated dialect texts do not exist: dialect mixture has become the normal situation and there is confusion everywhere, a confusion which, in the French tradition, is attributed to the influence of the prestigious dialect of the capital. (1988: 143).

Interdialect direlakoez guti da euskararen arloan egin dena. Hitz horren bidez, bi dialektu edo gehiagoren arteko hartu-emanek dakarten forma berriaren garapena aditzera ematen da, sorturikako forma berria jatorrizko dialektuetan, ez batean ez bestean, gertatzen ez dela (ikus Trudgill 1988: 547). Ez ote horrelakorik, ospea, eskaera edo zeinahi arrazoi medio, beren jatorrizko literatur euskalkia ez zen beste batez idaztea gertatu zaien euskal idazleen artean?

Lexikoaren aldetik berriz, forma kulto, tradiziozko edo ikasien agerpena, nola agerpenik eza, ahalik zehatzen azaltzeko saioren garrantzia ere nabarmena da gure us-tez. Honetaz ari da Ibon Sarasola (1986: 214), hizkuntz egoera jakin batean "irabazi" ez diren hitzak aipatzen dituenen:

Izan ere, esaterako, printzeak moldarazi zituen Erronkari, Zaraitzu eta Aezkoako Kristau ikasbideetan *Trin(i)tate* -edo *poderoso, adoratu...*- agertzeak adierazten duen gauza bakarra zera da, Nafarroako haran horietan euskaldun ikasirik ez zegoela eta, hortaz, *hirutasun* hitza heldu ez zelarik itzultzaileak zuen hautabide bakarra erdararena zela. Ez gaude hemen erdararen eraginez galdu den hitz baten aurrean, kultur arazo baten ondorioz "irabazi" ez den baten aurrean baizik.

Sarasolak aipatu hiru ibarretako dotrinei buruzko Azkueren ikuspegia oso zabaldurik dago (Ikus Azkue 1905-1906: xvi).

Baina Orbarako gure bi dotrinen hariari zuzenkiago heldurik, eman ditzagun datu batzuei bertan ageri diren izenez.

Dotrinetan ageri diren izenei buruz guti da esan daitekeena. Santiago Labayen orbaratarra daukagu batean,⁹ eta Juan Miguel Garciacelay orbaratarra¹⁰ eta Anjel Pedroarena aribetarra bestean.¹¹ Aipatu lagun hauetarik inor ez zen eliz-gizon izan, beraz, ez dezakegu besterik gabe inor itzultzailetzat jo, nahiz eliz-gizon izan gabe itzultzaile izatea ere litekeena den. Ez dakigu Santiago Labayenen izena dakarren dotrina, katalogoko 129.a, noizko zegoen idatzita edo itzulita. Halaz ere ez dago datu-rik Santiago Labayen itzultzailetzat jotzeko.

Beste dotrinan ere garbi daude gauzak eta Juan Miguel Garciacelay (orbaratar gaztea nahiz aitabitxi garraldarra, ikus honetarako 10. oharra) jabe edo erabiltzaile izan zela (edo zirela) pentsatu behar dugu, eta jakina, 1862ko datari loturik heldu den Anjel Pedroarena ere erabiltzailetzat jo behar nahitaez.

Uste dugu, honenbestez, lasai esan daitekeela bi dotrina hauen itzultzaile edo egileen berri ez dugula. Bestalde, dotrinak aezkeraz idatzirik badaude ere, ez dugu arrazoi berezirik hauetan ageri den hizkera Orbarakoari atxekitzeko;¹² Orbaran erabili zirela badakigu. Bietarik bat, katalogoko 130.a, Ariben erabili zen ondoren 1862.

(9) Orbarako eliz-liburuetan 1838-XI-25ean Mrn Santiago Labayen izenekoaren sortzea ageri da, aita Aurizperrikoa eta ama Orbarakoa zituena. Heriotzeari dagokionez, esan, adinean bi urteko diferentzia dagoela gure laguna dirudien honen datuetan: *El día diez y siete de Junio de mil ochocientos ochenta y cuatro despues de haber recibido los sacramentos de Penitencia, Comunion y Extrema Unción murió Martin Labayen á los 48 años de edad...* Orbarako eliz-liburuan ageri diren sortzeen arabera, ez dirudi gure Mrn Santiago Labayen honen anaia denik heldako hau, ez bait zen jaió 1836.ean labayendarrik. Beraz, gure gizona da 1884.ean hil zena ziurrenik.

(10) Orbarako eliz-liburuaren arabera 1827-II-27an Juan Miguel Garciacelay gisa bataiatu zuten bi egun lehenago sortu zen haurra. Aita Abaurrepeakoa zuen eta ama Orbarakoa. Aldameneko oharrean apezak dio: *Nota: El nombre del bautizado es Juan José y así debe decir Juan Jose y no Juan Miguel.* Heriotzea berriz 1916-VII-3an izan zen: *murió en este lugar de Orbara Juan José Garciacelay, de ochenta y nueve años de edad, natural del mismo.* Adina ederki lotzen zaionez, gure lagun bera dela ezin uka. Bazter batean Juan José Garciacelay y Garate eta Casa de Garciacelay idatzita dago.

Izenaren gora-behera dela eta, begiratu dugu ea ba ote zen izena iduria zuen beste Garciacelayrik, eta ez da ageri, beraz, gure dotrinaren lehen orrian ageri dena eta eliz-liburuetan ageri dena bera dira ziurrenik, gainera, 8 urteko adina egokia da honelako dotrina baten erabilerarako, 1835ko data bait dakar dotrinak. Izenaren gora-behera gaitutuko litzateke, dotrinaren aurreko jabea gaztetxo honen aitabitxi izan zen Juan Miguel Garciacelay garraldarra izan zela pentsa bagenez: *asistieron en calidad de padrinos Juan Miguel Garciacelay, natural y vecino de Garralda...* Honela, dotrinako sinadura garraldar honi legokioke, eta bere besoetako orbaratarri 1835.ean dotrina eman ziola pentsa genezake, eta horregatik idatzi zela *en Orbara á 22 de Mayo del año 1835.* Litekeena da. Garciacelay garraldar horren aztarnari segika balizko apez idazle edo kopiatzaile batengana iristea ere gerta zitekeen, baina Garciacelay garraldarraz eliz-artxiboetan dauden datuek ez digute biderik ematen horretarako.

(11) Aribeko eliz-liburuaren arabera, han sortu zen 1843-X-1ean Juan Angel Lorenzo Pedroarena Mugalde izeneko etxean. Aita Orbarakoa eta ama Aribekoa zituen. Heriotzeen berri ematen duen liburuan ez da gure lagunaren berri, bai ordea bere arrebena. Ohartu bestalde, Orbaratik heldu zaiola ziurrenik liburuxka Anjel Pedroarena aribetarri, aita hain zuzen ere Orbarakoa zuelarik.

(12) Aezkera batasun nabarmeneko azpieuskalkia da egun. Iragan mendekoaz dugun apurra Bonapartek bildu dotrinekin eta hizkuntz datuek osatzen dute, eta ausartzea bada ere, badirudi neurri batean bederen orduan ere batasuna zuela, iragan mendeko erronkarietaz dagoenaren aldean behintzat honela da.

Gaur egungo ahozko dialektu baten hizkuntz ezaugarriak dialektu bereko aspaldiagoko testu bateko hizkuntz ezaugarriekin alderatzean, ohizko arazoetarik bat ondorengo bikoitz hau dugu: a) edozein forma edo hitzen hedadura murriztu delako edo erabat galdu delako, testu zaharretan ageri dena egungo dialektu mintzatuan ez da aurkitzen, eta alderantzizkoa, b) testu zaharretan, egungo ahozko dialektuan oso hedaturik ageri den hitz edo forma, bestelako batek ordezkatu ageri den kasua. Rohlfs, esaterako, aragoieraz diharduen lan batean, ohartzen da, nola, Pirinioetako egungo dialektu batzuetan aurki daitezkeen fenomeno biziki arkaiko batzu, erabat falta dituzten erdi aroko testuek (Rohlfs 1988: 178).

urtean eta agian, Orbaran baino lehen Garraldan, baina azken uste hau ez da ziurra. Hortik gora ezin esan dugu Bonaparteren bilduma osatzen zutela baino. Bonapartek dotrina hauek noiz, non eta nola jaso zituen ez da ageri honelako aferetan laguntzaile zituenei igorri gutunetan. Pentsatzekoa da 1866.ean Aezkoan egon zenean bildu zituela, bai bait dakigu hara egin bidaia baino lehen ez zituela ezagutzen¹³. Bidaian berrean edo beranduago eskuratu ote zituen ere ezin jakin, ez bait da lekukotasunik.

130. dotrinan lapitzez *Aribe* dakarrenez, eta dotrina 1862.ean Anjel Pedroarena aribetarrak zeukanez, iduri luke Bonapartek dotrina hau Ariben eskuratu zuela, bai bait dakigu 1866.ean Ariben egon zela.¹⁴ 129.dotrina Orbaran biltzea litekeena da, baina ez dugu han egon zen lekukotasunik.

Egile bati baino gehiagori legozkiokeen tinta kontuak direla eta, esan daiteke ez dagoela arazorik. 129. zenbakia egiten duen dotrina guztian barrena tinta berbera dagoela iduri du, eta berdintsu 130.ean, nahiz honetan ugari diren hitz batean letra batzu besteak baino nabarmenago ageri diren adibideak, baina ezin erabaki daiteke bigarren esku bat aldatzen aritu ote den edo lehen idazleak berak letra batzu argiago uzteko nabarmenago utzi dituen. 130.ean nabarmenago ageri diren hitz puskek zeinahi sistematikotasun grafiko edo morfologikoren helbururik ez dutenez, uste dugu ez zaiela bestelako garrantzirik eman behar. Halaz ere, komenigarri iruditu zaigun kasu batzuetan aipatu egin dugu oharretan zein letra dagoen tinta nabarmenagoz beste zerbaiten gainetik idatzita.

Grafia

Bi dotrina hauetarik bakarra da argibide zenbaiten premia duena, 130.a. Bertan <s> eta <j> grafia dira arazoak sortzen dituztenak. <s>k bi fonema ordezkatzen ditu, txistukari igurzkarari ahoskabe apikoalbeolarea eta baita sabaiaurrekoa ere. <j>k berriz, <g> eta <x>ekin batean (cfr. *proximo* (37), *projimo* (5) *progimo* (4)), belare igurzkarari ahoskabea. Arazoa grafien itxura eta formagatik sortzen da. Hona grafia bakoitzaren moetak gutxi behera:

<s>

s larria *Sinestacen* (23)

JJ larria *JJayac* (4)

s xehea *sausce* (2)

JJ xehea *JJarcean* (31)

<j>

JJ larria *JJinestacen* (23)

JJ larria *JJuramentu* (4)

j xehe, puntugabe, txortenduna, *conseju* (10)

j xehe puntugabe txortenek gabea *jarrivic* (2)

j xehe puntuduna *jenerala* (41)

Arazorik gehien letra xeheetan sortzen da, nahiz larrietan ere baden zalantzarik <s> edo <j> den. <j> xeheak punturik gabeak dira gehienak, eta <JJ>arekin nahas daitezke aise.

Jakina dago hitz hasierako euskal yod zaharraren jarraitzailea /SS/ dela aezkeraz. Fonema hori aezkerazko dotrinetan, Orbarako bi hauetan adibidez, <s>z idazten da.

(13) Bonapartek Bruno Etxenikeri igorri gutunetan oinarriturik esan daiteke hori, (cf. Urquijo 1910).

(14) (Rodríguez Ferrer 1873: 76)en Bonaparte printzeak Claudio Oraegiri igorri gutun bat transkribatzen da, eta gutun horretan garbi ageri da Ariben egon zirela biak.

Ordea, berriki, hots horren ordez, belarizazio prozesu baten bidez, [x] hartu dute ele bakan batzuk aezkeraz hitz hasieran: gaur egun, adibidez, [xaio], [xineSCtatu], [xaun] ditugu. Aldaketa prozesu berean iragan mendean edo lehenago aezkerazko beste ele batzu sartu ote ziren ez dakigu, hau da, bilakabidea jasan, eta gero atzera jatorrizko ahoskerara itzuli ote ziren, baina egungo mintzoa kontuan hartzekoa bada ere, testuetako lekukotasunak ere gogoan hartzekoak dira.¹⁵ Esate baterako, egun aezkeraz [šari] baldin badugu ere, gure dotrinan, 130.ean, *jarriric* (2) dugu. Gaur egungo mintzoan alternantzia ager dezakeen adibide bat ematearren *jabe* hitza aipa daiteke. Aezkeraz beti [SSabe] entzuten bada ere, [xaundaxabe] bildua dugu Abaurregainen, non lehen [x]aren eragina kontuan hartzekoa izan daitekeen. Gure 130 dotrinan ere bada: *jabe* (15), eta baita Ariako dotrina batean ere: *javearen* (15). Alternantzia Orbarako 130 dotrinan berean ageri den adibide bat *sinetsi* hitzarena da: *sinesten* (28), *ginestea* (23), *Sinestacen* (23), *Jinestacen* (23).

Honelako kontestu batean txerta daiteke gure dotrina, hitz batzu aldaketa prozesuan egon zitezkeela dirudienean.¹⁶ Honelako kasuan [SS] ordezkatzan duen <s> grafemaren <JJ> aldakia punturik gabeko <j>ren irudia edo kasu batzuetan berdina izateak interpretazio arazoak dakartza. Guri arazo hori honelako kasuetan sortu zaigu, zalantza bete gaitularik:

jayo (9); *jatera* (11); *jarriric* (10); *Jinestacea* (9); *Jateco* (44); *Sayac* (35). Azken kasu honetan gainera badirudi idazleak zalantza eduki duela grafia bat edo bestea idatzi.

Hortik gora, eta 130. dotrinaz ari garela, afrikatueterako grafia sistimaz mintza daiteke. <s> eta <c-z> dira /CS/ eta /C/ rako erabilitakoak: *onesi* (5), *eseyec* (21), *isu-siengatic* (40), *guizazu* (1), *lizateque* (39). Halaz ere, badira beste hiru grafia gehiago afrikatueterako; hauetarik, bi bizkar albeolaretarako eta bat apiko albeolaretarako:

utci (1), *itces* (35), *biotza* (31), *etzagula* (36) eta beste sailean: *etsayetaric* (1), *onetsi* (4) edo *etsay* (44) (cf. *echeyeteic* (20)).

Herskarietan inposiban <q>¹⁷ erabiltzeko 130. dotrinak duen joera nagusia aipa daiteke: *arren gatiq* (44) edo *Sacramentueq* (37).

(15) Intuizio modernoa behar ez den moduan erabiltzea deritzogu, egungo ahozko aezkera ezaguturik, eta bestelakorik gabe bertan oinarrituaz, testu zaharretako lekukotasunak epaitzke geure buruari inolako eskubiderik aitortzeari. Ordea, gogoan izan behar da aezkerazko testuak aski moderno direla, Abaurrepeako bat kenduta XIX. mendeokoa denak, eta bestalde, Lazard-ek dioen bezala:

...mais nous nous permettons de rappeler que la reconstruction d'une état de langue ancien à travers les documents de son époque, comporte aussi un risque d'erreur, impossible à évaluer, mais qui est loin d'être nul, tenant au caractère partiel de notre information, à l'attitude linguistique variable de celui qui a établi le document, et à l'impossibilité où nous sommes de prouver l'existence réelle des lexèmes au niveau de la langue parlée... (1977: 183).

(16) Hizkuntz aldaketa baten gora-beherak, data, eragileak e.a. ahalik xuxenen azaltzeko komeni da ahal baldin bada bederen, aldaki zaharrak eta aldaki berriak (ordura arteko hizkuntzan ez zegoen formak edo egonik ere aldaketaren ondoren izanen duen funtzio berria betetzen ez zuenak) testuetan duten agerpenaren maiztasun diakronikoa neurtzea. Zentzu honetan, zoritxarrekoa da aezkerazko testuak ia denak XIX. mendeokoa izatea edota lehenbiziko ahozko datu bilduak Bonaparterenak izatea.

(17) Hitz bukaerako herskari belare ahoskabea <q> z ageri da ere beste hainbat testutan. Besteren artean, XVI. menderako Iruñeko Amenduxen testuan (TAV: 108), bat ageri da nagusi den <c> ren ondoan. XVIII. mendeari dagokionez, Satrustegiren *Euskal Testu Zaharrak* bilduman <q> dugu ere Lasarte (1716)en, eta XIX. mendera paseaz, Lesaka (1857)n, Luzaide (1869)n edo Gerendiaín (1888)n. Satrustegik berak Aezkoako Ariben bildu baina oraino argitaratu gabeko sermoi batean ere bada <q> hitz bukaerakoaren arrastorik.

Ikus bestalde, hitz bukaerako herskari belare ahoskabea aditzera emateko XVI-XVII mendeen inguruko hiztegi batean ageri den <b> az Sarasolak dioena (1983, 171).

Gure Edizioa

Ez dugu geure eskua sobera hauteman dadin nahi izan, baina egungo irakurleari lana errazago gerta dakion aldakuntza ttiki batzu ezarri dizkiogu testu originalari geure argitalpenean.

Komei dagokienez, esan 130. dotrinan azaltzen diren asko eta asko kendu egin ditugula, irakurketarako beharrezko ez zirelakoan. Aldi berean, ulermenerako lagun-garri eritzi diogunean, sartu egin ditugu komak bi dotrinetan.

Hitzen egitura dela eta, atzizkia lexematik berezirik egeri den kasuetan (130. dotrinan adibidez, *arren gatiq* (44), *Jauna ganic* (19), eta 129. dotrinan, *non dic* (1), *Jau-na ganic* (1)) egungo moldean loturik ageri da gure edizioan. Alderantziz gertatzen da aditz nagusia eta laguntzailearekin edo izena eta erakuslearekin, hainbat kasutan loturik heldu bait dira originalean: 129. dotrinan, *señalegori* (4), *cerbeardugun* (5), I(7), edota 130. dotrinan, I(17), *bearduzu* (21). Honelakoetan, eta berezketak fonetika arloko arazorik sortzen ez duen kasuetan (130. dotrinan *baizitue* (25), *baiteztegu* (1), *au guciau* (17) bezalakoak ez ditugu moldatu) berezi egin ditugu, gauzak egungo moldean emanez.

Erizpide honi jarraitu ez gatzazkion kasu bakanetan (130. dotrinaren 17. orrialdeko *guciau* adibidez), ohar bidez argitzen da arrazoa.

Erratetan joera nagusia zuzentzekoa izan dugu, errata oso nabarmenetan bereziki; gureak diren aldaketa guzti guztiak [ ] zeinuaren bidez edo ohar bidez ageri dira, originalaren eta gure edizioaren arteko gora-beherak zein diren garbi geldi dadin. Ordea, eta geure eskua pizuzkoegi gerta ez dadin, errata diruditen baina bada ez bada ere ukitu nahi izan ez ditugun kasuak ere badira gure argitalpenean, bereziki 130. dotrinan: *sauce* (2) "sautsi ze", *neigar* (15) "nigar", *ordo* (21) "ordu", *cintan* (22) "zeintan", *guizula* (31) "gitzazula", *dazquizu* (31) "dazkiguzu", komatxo artekoak egungo aezkerazko forma dokumentatuari dagozkiola. 129. dotrinan berriz, *Ycusagu* (3) "ikus(z)agun".

Badira kasu batzu, gure ustez grafia mailako huts direnak, eta beren horretan dakartzagunak, egokipenik gabe, esaterako *Vai gauna* (13), *ilcecoetan* (14), *arraten* (17), *gontra* (30), ("jauna", "-t(z)ekotan", "erran", "kontra") 129. dotrinan, eta *becala* (5) "bezala" 130. dotrinan. Egungo Aezkoako hizkera errata diren gure ustearen aldeko gertatzen da, baina bestelako frogarik ezean, idazleak izkribatu bezala utzi ditugu gure argitalpenean, Dees-ek eta beste hamaikak erakutsiari jarraiturik:

It is therefore essential that the text editor, for instance, should remain faithful to the forms found in his manuscript and that the dialectologist should respect scrupulously the absence of homogeneity observable in a certain dialect. Any effort to reestablish an ideal homogeneity (heterogeneity being explained as due to the influence of a written 'koiné', of an archaic style, etc.) is premature as long as one does not know if the hesitations found in a manuscript or in a dialect do not reflect a living reality which should not be destroyed. (1988: 140-142).

Orbarako Dotrina (129)

Doctrina Cristi[a]na

Doctrinaren deklaracioa correspondicen zaizquion pregunta eta respuestequin.

P. Cristo cira? *R.* Bai jauna, Jangoicoaren gracias.

P. Cristioaren izen gori nondic izan duzu? *R.* Cristo gure Jaunaganic.

P. Cer nai du erran Cristioa? *R.* Cristoren guizona.

P. Zuc cer entendacen duzu Cristoren guizonas? *R.* Guizonac ceinec baitu fedea Jesucristorena bateya arri Sanduan recibitua, eta dagona obligaturic arren cervizu Sandua[n] empleacera.

(2) *P.* Cein da Cristioaren señaleara? *R.* Guruce Sandua.

P. Cerengatic? *R.* Cerengatic den Cristo Crucificatuein¹ figura ceintan redimitu baizue mundua.

P. Cenbat guisatra usacen du crist[i]oac señaleara² gori? *R.* Bi guisatra Jauna.

P. Cein dira? *R.* Ceinacea eta santiguacea.

P. Cer da ceinacea? *R.* Eitea irur guruce escuyeco eri beazas, lembicicoa copetan, vigar[r]ena agoan, yrurgarrena bularretan, minzacen guireleic gure Jaun eta Jangoicoequin.

P. Mostra dezazu nola. *R.* Gur[uc]e sanduaren señaleara³ gure...

(3) *P.* Cerengatic ceinacen cira copetan? *R.* Jangoicoaq libra⁴ gaizan⁵ pensamentu gaisto gucietaiq.

P. Cerengatic aguan? *R.* Jangoicoac libra gizan iz gaisto gucietaic.

P. Cerengatic bularreta[n]? *R.* Jangoicoac libra guizan obra eta deseo gaisto gucietaic.

P. Cer gauza da Santiguacea? *R.* Eitea guruce bat escuyeco vi eriez, copetatic asi eta vularretraino, ezquer[r]eco soineguitic escuyecorain[o], imbocacen dugulaic trintateco gure Jaun poderosoa.

P. Ycusagu nola? *R.* Aitaren izenean, Semearenean...

(4) *P.* Noiz usatu bear dugu señaleara gori? *R.* Edocein obra onen astean, edo icusten duguleic gauren burua cenbait necesidadetan, tentacio eta peligroetan, especialqui guazetic sequizean, hechetic ateracean, Elizan sarcean, satean, eta lo eiteracoan.

P. Cerengatic ainberce aldis? *R.* Cerengatic gure eseyec perseguicen baiquituzte ordu eta lecu gucietan.

P. Cer esei dira⁶avec? *R.* Mundua, Demonioa, eta araguaia.

P. Eta guruzec badu virtuteic esei gueven contra? *R.* Bai Jauna.

P. Nondic izan du virtute gori? *R.* Cristo gure Jaunaganic.

(5) *P.* Adoracen duzulaic gurucea cer erraten duzu? *R.* Adoracen citut Cristo, eta bedecacen zitut ceren guruce Sanduas redimitu baiz[ind]ue mundua.⁷

(1) -ein beste zer baiten gainean ezarria.

(2) Or. *senale*.

(3) Or. *senaleagatic*.

(4) Or. *libra*.

(5) Ondoren *gizan* eta *guizan* baditu ere. Lite-

keena da *gaizanen* lehen *a* hori *u* hertsiegi bat iza-tea, baina 25. orrialdeko *gaitu* ikusiz; *gaizan* uztea erabaki dugu.

(6) *pean da*.

(7) Ondoren *P. Nola gueyago?* ezabaturik.

P. Cenbat gauza dago obligaturic Cristioa saquitea ellegacen deleic guarmendura?
R. Laur Jauna.

P. Cein dira? R. Lenbizicoa saquitea cer bear dugun sinesi. Bigar[r]ena saquitea cer bear dugun otoiz eguin. Yrurga[r]rena saquitea cer bear dugun obratu. Laurgar[r]ena saquitea cer vear dugun er[r]ecibitu.

(6) P. Nola saquinen duzu cer bear duzun ginesi? R. Daquizquigulaic Credo eta Articulo fedescoac.

P. Nola saquinen duzu cer bear duzu otoic ein? R. Daquiz[qui]guleic aita gurea, avemaria eta verze gueñeraco elizaco oracioac.

P. Nola saquinen duzu cer bear duzun obratu? R. Daqui[z]quiguleic Jangoicoaren leguesco mandamentuac, elizaco vorzac eta obra misericordiascoac.

P. Nola saquinen duzu cer bear duzu recibitu? R. Daquizquiguleic elizaco zazpi Sacramentu Sanduac.

(7) *Doctrina Lembizico Partea*

P. Norc erran zuen credoa? R. Apostoloec.

P. Certaco? R. Guri fedeiten edo fedesco gauzen eracus[te]co.

P. Eta zuc certaco erraten duzu? R. Cristioec dugun fedearen confesaceco.

P. Cer da fedea? R. Ycusi gave ginestea.

P. Ycusi cindue Jesu=Cristo jayocen? R. Ez Jauna.

P. Ycusi cindue ilzen edo ceruetra igaten? R. Ez Jauna.

P. Ginestazen duzu? R. Bai Jauna.

P. Cerengatic ginestacen duzu? R. Cerengatic Jangoicoac gala revelatu (8) vaizeco eliza ama Sanduari eta eliza ama Sanduac guri gala eracusten.

P. Cer gauza dira Cristio vezala dituzunac eta ginestacen tuzunac? R. Eliza ama Sanduac dituenac eta eracusten tuenac.

P. Cer gauza dira zuc eta eliza ama Sandu romanoac⁸ dituenac eta ginesten? R. Articulo fedescoac principalqui credoan contenizen diren bezala.

P. Cer gauza dira articulo fedescoac? R. Articulo fedescoac dira fedearen misterioic principalenac.

P. Certaco dira Articulo fedescoac? R. Emateco noticia distinto bat gure Jauna eta Jangoicoas.

P. Nor da Jangoicoa? (9) R. Da gauza bat ain escelentea eta admirablea erran eta pensa ez daiquena: da Jaun bat infinitoqui ona, poderosa, sabioa, justoa⁹, principio eta fin guciena.

P. Trintate Sandua nor da? R. Da Jangoico bera, aita, semea, eta espiritu sandua, irur persona distintoac eta Jangoico bat bacarric eguiascoa.

P. Aita Jangoicoa da? R. Bai jauna.

P. Semea Jangoicoa da? R. Bai Jauna.

P. Espiritu Sandua Jangoicoa da? R. Bai Jauna.

P. Yrur Jangoico dira? R. Ez Jauna, Jangoico bat eguiascoa.

(10) P. Aita Semea da? R. Ez Jauna.

P. Espiritu sandua aita edo semea da? R. Ez Jauna.

P. Cerengatic? R. Cerengatic baitira irur persona distintoac eta Jangoico bat Eguiascoa.

(8) Or. *romanoec*.

(9) Gainean *-ua*.

P. Nola da Jangoico guzis poderosoa? R. Cerengatic bere poderios eiten baitu nai duen gucja.

P. Nola da ciazalea? R. Cerengatic criatu baizitue gauza guciac ez dausetic.

P. Nola da Salvazalea? R. Cerengatic ematen baitu Gracia eta becatuac barcacen.

P. Nola da glorificazalea? (11) R. Cerengatic ematen baitu gloria arren gracion perseverazen duenari.

P. Jangoicoac badu figura corporalic guc bezala? R. Jaingoico den bezanbates ez Jauna, baya bay guizon den bezanbates.

P. Yrur persona gubeteic cein ein ce guizon? R. Semea Jauna.

P. Aita ein ze guizon? R. Ez Jauna.

P. Espiritu Sandua ein ce guizon? R. Ez Jauna.

P. Cein bada? R. Semea cein guizon einic deizen baita Jesu=Cristo.

P. Nor da Jesu Cristo? (12) R. Da Jangoico biziaren Semea, cein ein bece guizon gu redimiceagatic eta egemplo emateagatic.

P. Cer nai du erran Jesus? R. Salvazalea.

P. Certaic salvatu guinduze? R. Gu becatutic eta demonien cautiveriotic libraceagatic.

P. Cer nai du erran Cristo? R. Ungitua.

P. Certaz izan ce unjritua? R. Espiritu Sanduaren dones eta gra[ci]as.

P. Cristo gure Jauna nola izan ce conzebitua eta jayo ce ama virginaganic? R. Obraçen zuelaic Jan[goicoac] sobrenatural eta milagrosoqui.

P. Aren ama izan cen veti birgen? (13) R. Vai gauna, perpetualqui.

P. Cerengatic nai izan zuen il gurucean? R. Gure eta mundu gucian sa[ll]baceagatic.

P. Cer entendacen duzu zuc infernuas nora ere sausi cen Cristo gure Jauna il ondoan? R. Ez condenatuen lecura vaizican ere limbora non ere ceuden justoaç.

P. Nola sausi ce? R. Arima unituric dibinidadeari.

P. Eta aren gorpuz nola gelditu cen? R. Unituric dibinidade berarequin.

P. Nola resucitatu ce il eta irurgar[r]en egunean? R. Izulcen zireleic juntacera¹⁰ (14) aren gorpuz eta arima gloriosoa secula verris ez ilcecoetan.

P. Nola igan ce Ceruetra? R. Vere virtute propios niorquere lagundu gabe.

P. Cer entendacen duzu erraten dugulaic gan dagola sarriric Aita eternoaren escu-yetaco aldean? R. Jesucristoc duela igual gloria Aita eternoarequin, eta yorquere va-ño gayago guizon den vezanbates.

P. Noiz etorrc da ilen eta vicien juzgacera? R. Azquen Juicioco egunean.

P. Eta orduan resucitatu vear dugu guciçc? (15) R. Vai Jauna, oray ditugun gorpuz eta arima vereiqui.¹¹

P. Cer jinsten duzu erraten dugulaic Sanduen Comunioan? R. Cr[i]st[i]o fiel guciçc dutela parte vata vercearen ontasun espiritualetan gorpuz bateco mienbroac vezala, cein baita eliza.

P. Cer da eliza? R. Da Crist[i]o fiel gucien unioa eta Congregacioa ceinen buru vaita Errumaco aita Sandua.

P. Nor da aita Sandua? R. Da Errumaco Sumo pontificea (16), Jesucristoren vicario lurrean, cein gucioc vogaude obligaturic arren obedecizera.

(10) Or. *juntacerra*.

(11) *Agian -in* nahiz ez den garbia.

P. Credoas eta articuloes landa jinsten duzu verce gauzaic? *R.* Vai jauna, Escritura sagraduan dauden guciac eta gueyago Jangoicoac elizan rebelatu dazquionac.

P. Cer gauza dira goyec? *R.* Niri ezaztazula gori galdein ceren vainiz ignõrante bar; Eliza ama Sanduac vaitu doctoreac ceinec saquinen dute respondacen.

(17) *Doctrinaren Vigarren Partea*

P. Nor[c] erran zuen Aitagurea? *R.* Jesucristoc.

P. Certaco? *R.* Guri oracio eiten eracusteco.

P. Cer da oracio eitea? *R.* Da Jangoicoari vioza goiticea eta escazea favore eta mercede.

P. Aitagurea arraten duzuleic norequin minzazen cira? *R.* Cristo guere Jaunarequin.

P. Non dago Jangoicoa? *R.* Lecu gucietan vaya especialqui Ceruan eta Aldareco Sacramentu (18) Sanduan.

P. Cein da oracio obena? *R.* Aita gurea.

P. Cerengatic? *R.* Cerengatic erran baizue Jesu Cristoc bere ago Sanduas.

P. Eta cerengatic gueyago? *R.* Cerengatic baititu zazpi peticio, guciac Caridadean fundatuac.

P. Cein dira? *R.* Lembizicoa: Santifica bedi zure izena.

P. Cer escacen duzu peticio gortan? *R.* Jangoicoaren icen Sandua izan de[i]la ezautua eta onrratua mundu gucian.

(19) *P.* Cein da Bigarrena? *R.* Etorri bedi guregana zure erreinua.

P. Cer escazen duzu peticio gortan? *R.* Jangoicoac erreina dezala gure arimetan mundu gontan gracias eta vercean glorias.

P. Cein da Yrurgarrena? *R.* Eguin vedi zure borondatea zeruan bezala lurrean ere.

P. Cer escacen duzu peticio gortan? *R.* Jangoicoaren borondatea cumpli dezagula lurrean gaudenec, ala nola cumpliden duten Ceruan vienaventuratuec.

P. Cein da Laugarrena? *R.* Eman dazaguzun guri egunorosco oguia.

P. Cer escacen duzu peticio gortan? (20) *R.* Jangoicoac digula gorpuzeco sustengo convenientea ala nola¹²graciac eta Sacramentuac arimendaco.

P. Cein da borzgarrena? *R.* Barca dazquiguzu guri gauren zorrac.

P. Cer escazen duzu peticio gortan? *R.* Jangoicoac barca dazquigula guri gauren zorrac, ala nola guc barcazen baiteztegu gu injuriatu eta agraviatu guituztenei.¹³

P. Cein da seigarrena? *R.* Ez guizazula uzi tentacioan erorzera.

P. Cer escazen duzu peticio gortan? *R.* Jangoicoac ez guizala uzi ez erorzera eta ez consenticera pensamentu eta tentacio gastoetan, (21) ceintan Demonioac procuracen baitu gu becatuan eroraztera.

P. Cein da zazpigarrena? *R.* Gueyago libra guizala gaizetic.

P. Cer escacen duzu peticio gortan? *R.* Jangoicoac libra guizala gaiz, eta peligro espirituale, eta corporale gucietec.

P. Cerengatic erraten duzu lenic aita gurea ceruetan zaudena? *R.* Jangoicoari bioza gorazeco, eta escazeco humildadequin, confianzarequi favore eta merchede.

P. Cer nai du erran, Amen, aitagurean azquen finean erraten dugun iz gonec? *R.* Gala izan daila.

(12) Ez dago garbi, pean zerbait du.

(13) Or. *guituztenec*.

P. Cer oracio erraten duzu principalqui ama Virgifiari? R. Ave maria edo Salvea (22).

P. Norc erran zue Avemaria? R. Sanmiguel arcanguelec etorri zeleic ama Virgifiaren visitazera.

P. Eta Salvea? R. Eliza ama Sanduac dauca recibituric.

P. Certaco? R. Escazeco ama Virgifiari favore eta merchede.

P. Erraten duzuleic ave maria edo Salvea, norequin minzacen cira? R. Ama virgifiarequin.

P. Nor da ama virgifiari? R. Da andre soberana vat virtutes eta oracioas betea, cein baita Jangoicoaren ama, eta dagona ceruan arren presenciein gozazen.

(23) P. Eta aldarean dagon gura nor da? R. Da ichura eta semejanza bat ceruan dagonarena.

P. Certaco dago gan? R. Gura icusi eta cerucoas oroit guiten, eta delacos aren im[a]gina ein dazogun reverencia.

M. Lo mismo ein bear duzu¹⁴ berze Sanduen imaginey

P. Ein bear dugu oracio ver[c]e gueneraco¹⁵ ainguiru eta sanduei? R. Bai Jauna ga[u]ren medianeroey vezala.

P. Cer gauza dira ainguiruac? R. Dira espiritu vienaventuratu vazuc cein baitaude ceruan Jangoicoaren presenciarein gozazen.

(24) P. Cerendaco criatu zituen gure Jaun eta Jangoicoac? R. Eternoqui alabatu eta vedeica zizaten.

P. Certaco gueyago? R. Arren ministro vezala governa cezaten eliza eta guizonac guarda.

P. Gueros baduzu zuc ere zaure ainguiru guardiascoa? R. Bay Jauna, eta bacochar badu berea.

M. Bada iduqui dazozu devocio aniz eta encomenda zazu egunoro.

(25) *Doctrinaren Yrurgarren Partea*

P. Erran zazu, cein da Jangoicoaren leguesco mandamentua? R. Jangoicoa adora, onesi eta cerviza dezagula gauza guzien gainetic.

P. Norc onesten du Jangoicoa? R. Aren mandamentu Sanduac guardacen eta beiracen dutenac.

P. Cer da onestea Jangoicoa gauza gucien gueinetic? R. Nayago nay izatea mundo ga[u]za guciac galdu ez[i] ez Jangoicoa ofenditu.

P. Certra obligacen gaitu mandamentu Sanduonec?¹⁶ R. Adoracera¹⁷ura bacarric
(26) Reverencieic andienarequin gorpuzes eta arimas, onesten eta echideten duguleic aren baita[n] fede bizi batequin.

P. Norc gueyago eiten du becatu mandamentu gorren contra? R. Adoracen tuenac eta ginesten idoloac edo Jangoico falsoac.

P. Norc gueyago? R. Ginesten duenac agüero eta usacen hechiceriac edo gauza superticioetan.

P. Cein da Bigarrena? R. Juramentu falsuic ein ez dezagula.

P. Norc eiten du Juramentu falsua? (27) R. Eiten duenac eguiaric gave, Justiciaric gave eta nesetidaderic gave.

(14.) Pean *dugu* dagoela dirudi.

(15) Ez dago garbi idazleak atzendu duena *-i-* bat den edo *ñaven* gaineko zeinua den.

(16) Loturik utzi dugu, berezteak erakusle adjetiboen hitz hasierako herskarien afera dakarrelako.

(17) Or. *Adorracera*.

P. Eta vecatu da Juramentu falsu eitea¹⁸ Creaturengatic? *R.* Bay Jauna, cerengatic gayetan eyten den Juramentu creazaleari.

P. Cer erremedio da ez eiteco Juramentu falsuric? *R.* Acostumbracea erratera ez edo bay, Cristo gure Jaunac eracusten dagun bezala.

P. Cein da irurgarrena? *R.* Sayac Santifica dizagula.

P. Norc Santificazen tu (28) Sayac? *R.* Meza osoqui enzuten duenac eta eztena travajacen ayetan nezesidaderican gave.

P. Cein da Laurgarrena? *R.* Gauren Aita eta ama honrra eta respeta dizagula.

P. Norc onrracen tu aita eta ama? *R.* Ovedecizen, socorracen eta reverenciazten tuenac.

P. Nor gueyago dira entendazen direnac aita eta amarequin? *R.* Gu baño gueyago direnac adines, dignidades eta gubernus.

P. Cein da Borzgarrena? (29) *R.* Yor il ez dezagula eta ez ilzera desea.

P. Cer manazen du mandamentu gonec? *R.* Yori ez dezagula gaizquiric itces, ez obras eta ez deseos.

P. Cein da Seigarrena? *R.* Lugiuriasco¹⁹ vecaturic ein ez dezagula.

P. Cer manacen du mandamentu gonec? *R.* Yzan guitela Sau eta Casto, pensamiento, izes eta obras.

P. Cein da Zazpigarrena? *R.* Yori evasi ez dezagula.

P. Cer manacen du mandamentu gonec? (30) *R.* Vercceren gaucic evasi ez dezagula, ez quendu, eta ez iduqui Sabearen borondatearen Contra.

P. Cein da zorzigarrena? *R.* Falsu testimonio²⁰ gaistoic yori eracusi ez dezagula eta ez guezurric erran.

P. Cer manacen du mandamentu gonec? *R.* Progimo lagunari ez dezagula gaizquiric juzga ligeroqui, ez erran eta ez aitu aren faltac.

P. Norc vecatu eiten du mandamentu gonon contra?²¹ *R.* Arracioaren contra juzgazen duenac edo imfamacen duena eta descubricen secretoac.

(31) *P.* Cer devecacen dute bedracigar[r]en eta amargar[r]en mandamentuec? *R.* Coddicia Sensuala eta vercceren acienden deseo gaistoa.

Doctrinaren Laurgarren Partea

P. Cer gauza dira Sacramentuac? *R.* Dira Señale aguerri bazuc Cristo Gure Jaunac instituituac, guri gayen medios emateco bere gracia eta virtutea.

P. Cer da gracia? *R.* Da izate divino bat ceinec eiten baytu guizona Jangoicoaren Seme, eta ceruco heredero.

(32) *P.* Cer virtute ematen dute Sacramentu ebec graciarequin batean? *R.* Principalqui irur, teologale eta dibinoac.

P. Cein dira? *R.* Fedea, Esperanza eta Caridadea.

(18) Ondoan *cerengatic* ezabaturik.

(19) *gk* gainean *j*.

(20) Or. *testimonioric*.

(21) Aitzineko *gorrenen gk* eragindako errata iduri du.

P. Cer da fedea? R. Ycusi gave ginestea cerengatic Jangoicoac gala revelatu duen.

P. Cer da Esperanza? R. Hechidatea ceruco gloria Jangoicoaren gracias, eta gauren obra onen medios.

P. Cer gauza²² Caridadea? R. Onestea Jaingoicoa gauza guziac baino (33) gueyago, eta gauren projimo laguna gauren buruac bezala, izaten guireleic gu ayequin, nai guinduquen bezala ayec hizan diton gurequin.

P. Certaco instituitu ze Bautismoco Sacramentu Sandua? R. Quenceco becatu originala edo verce cernay becatu izan dadien bateyazen denaren baitan.

P. Cer da vecatu originala? R. Da vecatu gura cein gucioc Jayocen guiren heredaric gauren lenvicico²³ aita eta amenganic.

P. Certaco da Confirmacioco Sacramentua? (34) R. Confirmazeco eta fortaleziceco Bateyo arri Sanduan recibitu guinduen fedea.

P. Certaco da penitenciaren Sacramentua? R. Bateyatuas gueros ein ditugun Becatuen Barcaceco.²⁴

P. Cer Becatu dira goyec? R. Mortalac eta Benialac.

P. Cer da Becatu Mortala? R. Da ematea, eitea, pensacea edo deseacea cenbait gauza grabe J ren Leguearen Contra materia grabean.

P. Cerengatic deicen da Mortala? R. Cerengatic ilcen baitu becatu eiten duenein arima.

P. Cer parte ditu penitenciac quenceco vecatu mortala? (35) R. Yrur Jauna.

P. Cein dira? R. Viocesco contricioa, agosco Confesioa eta obrasco satisfacioa.

P. Eta preciso da erorcen dan²⁵ aldioro confesacea barca daquion? R. On lizateque; baya ez da necesario.

P. Bada cer ein bear du? R. Arcea urriquimentu eta proposito firme vat emendazeco eta comfesacea Eliza Ama sanduac manacen duen bezala.

P. Cenbat gauza vear dira confesio on²⁶ baten eiteco? R. Vorz Jauna.

(36) P. Cein dira? R. Lemizicoa concienciaren ongui esaminacea. Vigarrena dolorea. Irurgarrena proposito. Laurgarrena agosco confesio. Vorzgarrena obrasco Satisfacioa.

P. Cer da concienciaren ongui esaminacea? R. Da bere becatuac memoriara ecarcea.

P. Nondic esaminatu bear du conciencia? R. Jangoicoaren legesco mandamentu Sanduetaic, borz elizacoetaic eta obra misericordiazcoetaic.

P. Cer da dolorea? (37) R. Arcea damu eta pena sobrenatural bat Jangoicoaren ofendituas.

P. Cenbat guisatra da? R. Vi guisatra.

P. Cein dira? R. Contricioa eta atricioa.

P. Cer da contricioa? R. Da arcea damu eta urriquimentu sobrenatural bat Jangoicoaren ofendituas, cerengatic den ein ona eta amablea.

P. Cer da atricioa? R. Da arcea damu eta urri (38) quimentu sobrenatural vat Jangoicoaren ofendituas, ceren vere vecatu ichusia den medios, pribava vaitezaque Ceruco gloriatic eta gatzigatu imfernuco penetra.

(22) Or. *gaiza*.

(23) † errataz I ren partez.

(24) Or. *Barcaceas*.

(25) aren pean ongi berezten ez den zerbait.

(26) Or. *confesiom*.

P. Cer da propositoa? *R.* Da arcea resolucio firme bat secula berriz ez becatu eiteco.

P. Cer da Agosco comfesioa? *R.* Da erratea bere becatu guciac Aita comfesoari, Ciertoac Cierto (39) bezala, Dudosoac dudoso bezala, añaditu²⁷ eta equendu gabe, segun vere conciencian dauzquien vezala.

P. Cer da obrazco satisfacioa? *R.* Da Aita comfesoareac ematen duen penitenciaren cumplicea.

P. Noiz vear du cumplitu? *R.* Dembora señalacen badaco dembora gartan, eta ez badaco señalacen lembailen.

(40) *P.* Cer da vecatu venialea? *R.* Vecatu mortalearen disposicio bat.

P. Cerengatic daizen²⁸ da veniala? *R.* Cerengatic guizona facilqui erorcen den becatuan eta facilqui barcacen.

P. Cembat gauzas barcacen zaiyo? *R.* Vedraciz.

P. Cein dira? *R.* Lembicicoa meza enzuteas.

Vigarrena Comecaceas.

Yrurgarrena Comfeseaceas.

Laurgarrena obispo Jau nein (41) vendicioas.

Borzgar[r]ena ur bedecatu arceas.

Seigarrena ogui bedecatu arceas.

Zazpigarrena aita gurea errezaceas.

Zorcigarrena predicu eiceas.

Eta bedracigarrena bularrey colpe emanez, escazen dacogulaiq Jangoicoari varcamentu.

P. Certaco da Comecaduraco Sacramentua Sandua? *R.* Recibicen dugulaic dignoqui Jaun dibino gura, (42) izan dadien gure arimen mantenimentu espirituala eta aumenta dazagun gracia.

P. Cer recibicen duzu Comecaduraco sacramentuan? *R.* Cristo gure Jauna Jangoico eta guizon eguiazcoa, cein baitago realqui Ceruan eta Aldareco sacramentu Sanduan.

P. Cembat disposicio vear dira ongui comecaceco? *R.* Irur Jauna.

P. Cein dira? *R.* Lembicicoa varur naturalean fatea. Vigarrena Jangoicoaren gracion (43) fatea. Yrurgarrena saquitea noren recibicera dayen.

P. Comfeseacera dayena noiz asgueroz egon bear du baruric comecadura...? *R.* Gauzaco Amabietaic gora Jauna.

P. Certaco da oliaduraco Sacramentu Sandua? *R.* Yrur gaucetaco Jauna.

P. Cein dira? *R.* Lembicicoa quenzeco rastro eta reliqui[a] bere bici gaisto gucian pasatuac. Bigarrena emateco arimari (44) indar esay demonioaren tentacioaren contra, eta irurgarrena emateco corpuzari osasuna comeni barimada.

P. Certaco da ordenanzaco sa[c]ramentu Sandua? *R.* Ordenaceco eta consagraceco elizaco ministro dignoac nola vaitira sacerdotecac, diaconoac eta subdiaconoac.

P. Certaco da Matrimonioco Sa[c]ramentua? *R.* Ezconceco eta ezconduy emateco gracia Ceinequin vici izan ditzen elcarren (45) artean vaquean, eta umeac azi dizaten Ceruraco ume.

(27) Or. *anaditu*.

(28) *a* garbia guztiz.

Becatu Capitalen peticioac

P. Cerengatic deicen dira vecatu Capitalac, zazpi comunqui deizen diren mortallac? *R.* Deizen dira capitalac, cerengatic diren iturri eta Ceñac verce vicioendaco, eta ceren ayetaic Jayocen diren, gorrengatic deicen dira mortale, (46) vaya aniz aldiz ez dira vaicican ere venialac.

P. Noiz da vecatu mortale? *R.* Direlaic Jangoicoaren Caridadearen contra.

P. Noiz dira Caridade gorren contra? *R.* Eiten denean Jangoicoaren edo Mandamentuen Contra materia grabean.

P. Cer da soberbia? *R.* Apetitu desordenatu vat verceac baño gayago izateco.

P. Cerda abaricia? *R.* Apetitu desordenatu vat edo Aciendaren deseo.

(47) *P.* Cer da luforia? *R.* Apetitu desordenatu bat araiagiarena.²⁹

P. Cer da ira? *R.* Apetitu desordenatu vat venganzarena.

P. Cer da gula? *R.* Sateco eta edateco apetitu desordenatu bat.

P. Cer da embidia? *R.* Verceren ontasunaren apetitu desordenatu vat.

P. Cer da pereza? *R.* Obra onen eiteco animu falta.

(48) *Arimaren esayen peticioac*

P. Nola garaicen³⁰ da mundua? *R.* Menospreciatus munduco pompa eta vanidadeac.

P. Nola garaizen da demonioa? *R.* Umildadearequin horacio eines.

P. Nola garaycen da araugia?³¹ *R.* Varurtus eta mortificatus. Gau da enemigoic andiena, cerengatic ezbaitoquegu gaurenganic aparta, baya bay mundua eta demonioa.

(49) *Arimaren potencien peticioac*

P. Certaco eman zagu³² Jang[o]icoac memoria? *R.* Artaz oroizeco eta arren veneficioes...

P. Certaco eman zuen entendimentua? *R.* Ezauceco Jangoicoa eta arren baitan pensaceco.

P. Certaco eman cigun³³ vorondeata? *R.* Onesteco Jangoicoa eta gauren projimo laguna gauren buruac bezala.

(50) *Ostiac eta Calizeco Circustanciac*

P. Cer dago ostian? *R.* Sacerdoteac hiz consagracioscoac erran baino len, ogi pisca bat gatic eta oranzic gabe. Sacerdoteac iz consagracioscoac erran vecein len, ogui pisca gura comberticen da Jesu Cristoren gorpuz preciosoan, ein realqui eta sinesqui, nola baitago Ceruan eta Aldareco sacramentu sanduan.

P. Cer dago Calizean? (51) *R.* Jauna, Sacerdoteac iz Consagracioscoac erran bano³⁴ len, ardo pisco bat ur pisco batequin. Sacerdoteac iz consagracioscoac er[r]an becein len, ardo eta ur gura combertizen dira Jesu Cristoren odol preciosoan, ain realqui eta sinesqui, nola baitago Ceruan eta Aldareco sacramentu Sanduan.

(29) Lehen *i* puntugabea.(30) Or. *garayaicen*.(31) Lehen *i* puntugabea.(32) *zagan* ere izan liteke, baina ez dago bat eregarbi -*n* hori.(33) *i* punturik gabea.(34) *Agian baino*, baina puntu gabeko itzat joazi.

Orbarako Dotrina (130)

(1) Guruce sanduaren señaleagatic, gure etsayetic¹ libra guizazu gure jaun eta jangoicoa. Aitaren izenean, eta semearenean, eta Espiritu sanduarenean. Amen Jesus.

El padre nuestro

Aita gurea ceruetan zaudena. Santifica bedi zure izena: etorri bedi zure erreinua, ein bedi zure borondatea ceruan bezala lurrean ere, eman dezaguzu egu gure eg[u]norosco oguia. Eta barca dazquiguzu gauren zorrac, ala² nola guc barcacen baitetzegu gu zor guituztenei. Eta ez guizazula utçi tentacioan erorcera: gueyago libra guizazu gaicetic. Amen. Jesus.

Ave Maria

Jangoicoac salva zizala Maria gracias betea, Jauna da zurequi, bedecatu cira emazte gucien artean Eta bedecatu zure³(2) sabeleco fruitua Jesus. Santa Maria, Jangoicoaren Ama, zuc otoiz ein zazu gu becatariengatic orai eta veti gure erioceco orduan. Amen Jesus.

Credo

Jinestacen dut Jangoico Aita gucis poderoso, ceruaren eta lurraren criezalearen baitan. Eta Jesucristo gure Jaun bere seme bacarraren baitan, cein izan baice concebitua Espiritu Sanduaren obras eta gracias. Jayo ce Ama Virginarengatic, Padecitu zue Poncio Pilato Juezaren manuaren azpian. Gurucean crucificaturic il zute, orci zute, sausce limbuetra: il eta yrurgarren egunean resucitatu ze ilen artetic. Ygan ce ceruetra, an dago jarriric Aita eternoaren escuyetaco aldean, (3) Nondic etorrico den ilen eta vician juzgacera. Alaber Jinestacen dut Espiritu sanduaren baitan.⁴ Jinestacen dut Eliza ama sandu⁵ catolicoan, sanduen comunioan, becatuen barcamenduan, Araguairen erresurreccioan, eta vicice seculacoan. Amen. Jesus.

Salvea

Jangoicoac salva zizala Erreina, misericordiaren Ama,⁶ gure vicice, dulzura eta esperanza. Jangoicoac salva cizala: Zuregana gaude deyes Evaren hume dester[r]atuoc, suspiras, ayes, eta nigarres,⁷ negarresco valle gontan. Ea bada gure Abogada, zuc izul izazu guregana zaure begui misericodiasco goyec, eta desterru gonon ondoan eracusi dazaguzu Jesus zur,e (4) sabeleco fruitu bedecatu. ¡O clementisima! ¡O piadosa! O dulce virgina maria, Jangoicoaren ama sandua, Zuc otoiz ein zazu guregatic izan diten digno erdiesteas Jesu=cristo gure Jaunaren promesa sanduaq. Amen. Jesus.

Jangoicoaren legueco Mandamentuac dira amar, lembicico irurac perteneccien zaizquio Jangoicoaren honrrari, berce zazpiac progimo lagunaren provechuari.

Lembicicoa Jangoico bat adora, onetsi, eta maita dezagula gauza gucien gainetic.

(1) *-isa-* gainetik idatzita, tinta nabarmenagoz.

(2) Agian pean *eta*.

(3) Pean *cira*.

(4) *-n* tinta nabarmenagoz.

(5) *-an* ezabatua.

(6) *gure esperanza* ezabaturik ondoren.

(7) *-i-* gainetik tinta nabarmenagoz.

Bigarrena Juramentu falsuric ein ez dezagula.
Yrurgarrena Sayac eta Ygandeac goarda dizagula.
Laurgarrena gauřen Aita, eta Amac honrra dizagula.

(5) Borzgarrena yor il ez dezagula.

Seigarrena lujuriasco becuric ein ez dezagula.

Zazpigarrena berceren gauceic ebas ez dezagula.⁸

Zorcigarrena berceren humeari⁹ falsu testimoniuric eraquichi e[z] dezagula¹⁰ eta ez guezurric erran.

Bedracigarrena berceren biciquidea bide gabean gaurendaco desea ez dezagula.

Amargarrena berceren ontasanari envidie[i]c iduqui ez dezagula. Amar Mandamentu sandu guebec encerracen dira bidatra, lembisicoa Jangoicoa cerbiza, eta onesi dezagula gauza gucien gainetic. Bigarrena gauřen projimo laguna gauřen buruac becala¹¹ trata dezagula.

(6) Eliza Ama Sanduaren Mandamentuac dir borz:

Lembisicoa Say eta Ygandes meza bat osoa enzun dezagula.

Bigarrena urtean bein berere cobesacea edo lenago balimada ilceco peligroic edo comecatu bear balimadugu.

Yrurgarrena Bazcoa garizumacoetan comeceacea.

Laurgarrena eliza ama sanduac manacen duenean barurcea, eta Vijilea guardacea.

Borzgarrena Jangoicoaren elizari amar[r]en eta primiciac Sauqui eta Lealqui ein dizagula. Amen. Jesus.

(7) Eliza Ama Sanduaren sacramentuac dira zazpi: Lembisico borzac dira necesidadescoac, recibitu bear direnac obras, edo deseos, ceren guizona espeiteique salva uzten valimaditu recibiceco menos precios, berce biac dira borondatescoac:

Lembisicoa bateyacea.

Bigarrena confirmacea.

Yrurgarrena cobesacea.¹²

Laurgarrena comeceacea.

Borzgar[r]ena oliacea.

Seiga[r]rena ordenacea.

Zazpigarrena matrimonioa. Amen.

Articulo fedescoac dira amalaur: Lembisico zazpiac divinidadeari dagozquionac: eta verce zazpiac (8) Jesucristo gure Jaunaren humanidade sanduari dagozquionac.

Divinidadeari dagozquionac dira evec:

Lembisicoa jinestacea dela Jangoico bat gucis poderosoa.

Bigarrena jinestacea dela Aita.

Yrurgarrena jinestacea dela semea.

Laurgarrena jinestace[a] dela espiritu sandua.

Borzgarrena jinestacea dela criazalea.

Seygarrena jinestacea dela salvazalea.

(8) Pean *eztezagula*.

(9) *-ri, -veren* gainean ezarria.

(10) Or. *edezagula*.

(11) *<e>* eta *<i>* aitzinean *<c>* erabiltzeko ohi-tura adibide honetara lerratu zaiola esango genuke,

eta ez duela *{k}* aditzera emen nahi. Erronkarietaz ez bezala, egungo aezkera ahokoan ez da herskari belarerik *bezala* hitzean. Testu honetan *bezala* da nagusi gainera.

(12) *-b-*ren pean *-v-*.

Zazpigarrena jinestacea dela glorificazalea.

Humanidade sanduari dagozquionac dira guebec, Lembicicoa Jinestacea Jesucris-
to gure Jauna guizon den bezanbates izan zela concevitua espiritu sanduaren obras
eta gracias.

(9) Bigarrena Jinestacea jayo¹³ cela Ama Virginarenganic Ama gueldicen celeic
virgen erdi vaino len, erdicean eta erdias gueros, beti virgen.

Yrurgarrena Jinestacea pasatu zuela pasio dolorescoa eta Gurucean crucificaturic
ila izan zela eta orcia, ez beregatic, baicic gu eta mundu gucia salvaceagatic.

Laurgarrena Jinestacea sausi zela limbura gan zauden arima sanduen libracera eta
atracera aren echideten zaudenac.

Boragarrena Jinestacea resucitatu izan zela il eta irurgarren egunean ilen artetic.

Seigarrena Jinestacea Ygan zela¹⁴ (10) ceruetra eta gan dagola jarriric¹⁵ Aita Jan-
goicoaren escuyeco aldean.

Zazpigarrena Jinestacea etorrico dela ilen eta vicien juzgacera, onei emein deyela
zerua ceren guardatu cituzten aren mandamentu sanduac, eta gaistoei seculaco infer-
nuceno penac cerengatic ezpeicituzte guardatu.

Obra misericordiascoac dira Amalaur, Lembicico zazpiac espiritualac, berce zaz-
piac corporalac, espiritualac dira guevec:

Lembicicoa daquienac e[z] daquienari¹⁶ eracustea.

Bigarrena conseju bear duenari conseju onein ematea.

Yrurgarrena gaztigu bear duenari gaztigu ematea edo us einic daile (11) na conse-
jacea.

Laurgarrena gauren projimo lagunec eiten dauzquiguten injuriac barcacea.

Boragarrena triste dagonen consolacea.

Seigarrena lagunaren flaquezac paciencieiquin sofricea.

Zazpigarrena iles eta vices Jangoicoari otoiz eitea.

Corporalac dira guebec:

Lembicicoa erien bisitacea.

Bigarrena goseac dagonari jatera¹⁷ ematea.

Yrurgarrena egarriac dagonari edatera ematea.

Laurgarrena bilusien besticea.

Boragarrena pobre eta peregrinoac ostatacea.

(12) Seigarrena cautiboac rescatacea.

Zazpigarrena ilen oztea.

Becatu capitalac dira zazpi.

Lembisicoa suberbia.

Bigarrena abaricia.

Yrurgarrena lujuria.

Laurgarrena Yra.

Bozgarrena gula.

Seigarrena enbidia.

(13) *j-k* antza du *s* ttiki batekin, baina grafia-
ren luzeragatik *j* dela uste dugu. Arazoa, idazleak *j*
ttikiei punturik ezartzen ez dielako sortzen da.

(14) *z*-ren pean *c*.

(15) *j* hori egian *s*, baina guri *j* iruditu zaigu.

(16) Or. *edaquienari*.

(17) *j* hori agian *s*, baina guri *j* iruditu zaigu.

Zazpigarrena pereza.
 Zazpi vicio gueben contra dira zazpi virtute.
 Suberbiaren contra humildadea.
 Abariciaren contra la[r]guezia.
 Lujuriaren contra castidadea.
 (13) Yrain contra paciencia.
 Gulain contra templanza.
 Enbidiain contra caridadea.
 P[e]recein contra dilijencia.
 Arimaren echeyac dira irur.
 Mundua, Demonioa, eta Araguaia.
 Virtute teologalac dira irur.
 Fedea, Esperanza, eta Caridadea.
 Virtute cardinalac dira laur.
 Prudencia, Justicia, Fortaleza, eta Temp[lanza].
 Arimaren potenciac dira irur.
 Memoria, Entendimentua eta boronda[tea].
 Sentido corporalac dira borz:
 Lembicicoa beguies icustea.
 Bigarrena biarries aicea.
 (14) Yrurgarrena sudur[r]es husmacea.
 Laurgarrena agoas gustacea.
 Borzgarrena oin escues palpacea.
 Espiritu sanduaren donac dira zazpi.
 Lembicicoa Saquinduria.
 Bigarrena entendimentua.
 Yrurgarrena consejua.
 Laurgarrena fortaleza.
 Borzgarrena ciencia.
 Seigarrena piedadea.
 Zazpigarrena Jangoicoaren beldu[r sandua]¹⁸
 Espiritu sanduaren fruituac dira amabi.
 Lembicicoa caridadea.
 Bigarrena gozo espiritualua.
 Yrurgarrena baquea.
 Laurgarrena paciencia.
 Borzgarrena magnanimidadea.¹⁹
 Seigarrena hontasuna.
 (15) Zazpigarrena benignidadea.
 Zorzigarrena mansedumbrea.
 Bedracigarrena fedea.
 Amargarrena modestia.

(18) Ez zitzaion gehiago kabitzen. Gaineko aldean *a* bat ezarria.

(19) Or. *magnanimidadea*.

Amecagarrena continencia.

Amabigarrena castidadea.

Bienabenturanzac dira zorci:

1.a...Bienabenturatuac dira espiritu pobre dutenayec,²⁰ cerengatic ayena den ce-ruetaco Erreinua.

2.a...Bienabenturatuac dira mansoac cerengatic ayec izain diren lurraren jabe.

3.a...Bienabenturatuac dira neigar eiten dutenac cerengatic hebec²¹ izein diren consolatuac.

4.a...Bienabenturatuac dira justiciaren²² gose eta egarri direnac, cerengatic hebec²³ icein diren Aspertuac.

5.a...Bienabenturatuac dira Misericordiosoac, ce[re]ngatic hebec²⁴ erdiesico duten (16) misericordia.

6.a...Bienabenturatuac dira bioz garbia dutenac, cerengatic hebec icusco baitute Jangoicoa.

7.a...Bienabenturatuac dira pacificoac, cerengatic hebec icein diren deituac Jangoicoaren semeac.

8.a...Bienabenturatuac dira justiciarengatic padecicen dutenac, cerengatic ayena den Zeruco²⁵ herreinua.

Becatu benialea barcacen da bedraci gauza hebetaic edoceinequi.

Lembicoa Meza enzuteas debocioeiqui.

Bigarrena hongui comecearequi.

Yrurgarrena confesio generalea erratearequi.

Laurgarrena obispo Jaunaren bedecioarequi.

Borzgarrena ur bedecatu harcearequi.

Seigarrena ogui bedecatu harcearequi.

Zazpigarrena aitagurea herratearequi.²⁶

Zorcigarrena Jangoicoaren iza adicearequi.

Bedracigarrena bularretan golpe ematearequi.

(17) Au guciau debocio eta urriquimentuarequi escatus Jangoicoari Misericordia.

Nobisimoac edo guizonaren azquen finac dira laur, Ylcea, Juicio, Cerua eta Ynfernua.

Confesio generala

Ni becataria confesacen nizayo Jangoico omini potenteari, Amavirgina Maria beti Virginic erdiari, San Miguel Ainguiruari, San Juan Bautistari, San Pedro eta San Pablo Apostolo bienabenturatuai, ceruan diren sandu eta sanda guciei eta ayen lecuan Zuri ene Aita cobesoreorri, ceren ein dutela becatu aniz eta grabequi pensamendus, ices eta obras, Jauna naure faltas, Jauna naure faltas, Jauna naure falta andias. Aren-gatic otoiz eiten dacot amavirgina Maria beti birginic erdiari, San Miguel Ainguiruari, San Juan Bautistari, San Pedro (18) eta San Pablo Apostol bienabenturatuai,

(20) Agian *dutenac* pean. -y- hori oso nabarmena da, gainetik ezarria.

(21) -eb- tinta nabarmenagoz.

(22) -re- tinta nabarmenagoz.

(23) -be- tinta nabarmenagoz.

(24) -bec- tinta nabarmenagoz.

(25) Z-ren pean c.

(26) Or. *berraZearequi*, -rr-k eta -Z-k gainetik ezarririk diruditela.

ceruan diren sandu eta sanda guciei eta ayen lecuan Zuri ene Aita confesoreorri eguin dezacien otoiz enegatic Zure Jaun eta Jangoicoari. Amen Jesus.

Contricioa

Jesucristo ene Jauna, Jangoico eta guizon eguiascoa, ene criazalea, ene aita eta ene redentorea, cerengatic baicira cirena, eta ceren onesten eta maitacen baicitut gauza guciac baino gueyago damu dut Jauna zu ofendituas, damu dut zure ofendituas, vioz gucias dut damu. Proposito firme bat eiten dut ez berris becatu ric eiteco, apartaceco ocaseo gaisto gucieteic, emendaceco naure vicia, cobesaceco naure becatu guciac eta cumpliceco penitencia, ofrecicen dauzquizut (19) naure vicia, obraq eta trabajuaq ene becatu gucien²⁷ satisfaciotan, eta gala esperacen dut Zure ontasun divino, piedade eta misericordia infinitoan bear dazqui[da]zula barcatu zure odol preciosisimo, pasio, et Erioccaren meritoengatic, emain dadazula gracia emendaceco, eta perseveraceco zure cervizu sanduan ene viciaren fineraino. Amen.

P. Cristio cira? *R.* Bay jauna Jangoicoaren gracias.

P. Cristioaren izen gori nondic izan duzu? *R.* Cristo gure Jaunaganic.

P. Cer nei du erran cristioa? *R.* Cristoren guizona.

P. Zuc cer entendacen duzu cristoren guizonas? *R.* Guizonac ceinec baitu fede Jesu=cristorena profesatu zuena bautismoan eta dagona ofrecituric aren cervizu sandura empleacera.

P. Cein da cristioaren señalea? *R.* Guruce sandua.

P. Cerengatic? *R.* Cerengatic den cristo crucificatuein figura ceintan²⁸ redimitu baiquinduze edo redimitu baizue mundua.

(20) *P.* Cenbat guisatra usacen du cristioac señale gontas? *R.* Bidatra Jauna.

P. Cein dira? *R.* Ceinacea eta santiguacea.

P. Cer da ceinacea? *R.* Eitea irur guruce escuyeco eri beceiquin. Lembisicoa copetan, Bigarrena Agoan, Yrurgarrena bularretan, minzacen guireleic gure Jaun eta Jangoicoequin.

P. Ycusagun nola? *R.* Guruce sanduaren señaleagatic, gure echeyeteic libra guizazu gure Jaun eta Jangoico.

P. Cerengatic ceinacen cira copetan? *R.* Jangoicoac libra guizan pensamendu gastogucieteic.

P. Cerengatic Agoan? *R.* Jangoicoac libra guizan iz gasto gucieteic.

P. Cerengatic bularretan? *R.* Jangoicoac libra guizan obra eta de (21) seo gastogucietaic.

P. Cer gauza da santiguacea? *R.* Eitea guruce bat escuyeco vi eries copetatic asi eta bularretraino, eta Ezquerreco soineguitic escuyecoreino, invocacen duguleic trinitate sandua.

P. Ycusagun nola? *R.* Aitaren izenean, eta seme[a]reñean,²⁹ eta espiritu sanduarenean, Amen.

(27) Or. *becatuen* eta *gainetik guci*.

(28) Or. *ceitan*, eta *-i-* eta *-t-* artean *-n-* bat gaineko aldean.

(29) Bigarren *-e-*aren gainean zeinu bat eginda dago, *a* horren faltaz oharturik edo.

P. Noiz usatu bear duzu señaile gontas? *R.* Edocein obra onen astean edo icusten dituguleic gauren buruac cenbait necesidade, tentacio edo peligroetan, principalqui goacetic sequicean, echetic atracean, Elizan sarcean, satean eta Lo eiteracoan.

P. Cerengatic ainberce aldis? *R.* Cerengatic gauren eseyec perseguicen baiquituzte ordo eta lecu gucietan.

(22) *P.* Cer esey dira guebec? *R.* Mundua, Demonio, eta Araguaia.

P. Eta guruceac badu virtuteic esei gueben contra? *R.* Bai jauna.

P. Nondic du guruceac birtute gori? *R.* Cristo gure jaunaganic, garaitu cituelacos gurucean bere eriocearequi.

P. Adoracen duzuleic gurucea cer erraten duzu? *R.* Adoracen citut cristo, eta be-deicazen citut ceren zure guruce Sanduaren medios redimitu baicindue mundua.

P. Nola gueyago? *R.* Adoracen citut Guruce Sandua Bedecatua cintan ene redentorea izan baice crucificatua.

P. Cenbat gauza dago obligaturic cristioa saquitera eta entendacera ellegacen de-leic goarmendura?³⁰

R. Laur Jauna.

(23) *P.* Cein dira? *R.* Lembisicoa saquitea zer³¹ bear dugun jinesi. Bigarrena saquitea zer³² bear dugun otoiz ein, Yrurgarrena saquitea zer bear dugun obratu, Laurgarrena saquitea zer bear dugun recibitu.

Doctrinaren lembicico partea

P. Norc erran zue credoa? *R.* Apostoloec.

P. Certaco? *R.* Gu Fede sanduan informaçeco, edo guri fedearen, edo fedesco gauen eracusteco.

P. Eta zuc certaco erraten duzu? *R.* Christioeq dugun fedearen confesaceco.

P. Cer gauza da fedea? *R.* Ycusi eztugunain ginestea.

P. Ycusi cindue zuq Jesu Ch[r]isto jayocen? *R.* Ez Jauna.

P. Ycusi cindue ilcen, edo Ceruetra iyaten? *R.* Ez Jauna.

P. Sinestacen³³ duzu? *R.* Bai Jauna.

P. Cerengatic Jinestacen duzu? (24) *R.* Cerengatic gure Jaun eta Jangoicoq gala revelatu baiceco Eliza Ama Sanduari, eta Eliza Ama Sanduaq gala eracusten daugun guri.

P. Cer gauza dira zuq Christio bezala dituzunac, eta jinesten? *R.* Eliza Ama Sandu³⁴ Romanoaq dituenaq, eta jinestacen tuenaq.

P. Cer gauza dira zuq eta Eliza Ama Sandu Romanoaq dituzunac, eta jinestacen? *R.* Artículo Fedescoaq principalqui Credoan contenicen diren bezala.

P. Cer gauza dira Artículo Fedescoaq? *R.* Artículo Fedescoac dira Fedearen Misterioiq principalenaq.

P. Certaco dira Artículo Fedescoaq? *R.* Emateco noticia distinto bat gure Jaun eta Jangoicoas, eta Jesu Christo gure Redentoreas.

(30) Or. *goarmendumendura*.

(31) z-ren pean c.

(32) z-ren pean c.

(33) s- garbia.

(34) Originalak -a du, tinta nabarmenagoz.

P. Nor da gure Jauna eta Jangoicoa? *R.* Da gauza bat ain excelente eta admirablea, erran eta pensa ez daiquena: da Jaun bat infinitoqui ona, Poderosoa, sabio, Justo, Principio (25) eta fin gauza guciena, beraq principioiq eta finiq eztuena.

P. Trinitate santisimoa nor da? *R.* Da Jangoico bera, Aita, Semea, eta Espiritu sandua, irur persona distintoaq, eta Jangoico bat eguiascoa.

P. Aita Jangoico da? *R.* Bai Jauna.

P. Semea Jangoico da? *R.* Bai Jauna.

P. Espiritu Sandua Jangoico da? *R.* Bai Jauna.

P. Yrur Jangoico dira? *R.* Ez Jauna, baiciq irur persona distintoaq, eta Jangoico bat eguiascoa.

P. Aita semea da? *R.* Ez Jauna.

P. Espiritu Sandua Aita edo Semea da? *R.* Ez Jauna.

P. Cerengatiq? *R.* Cerengatiq Personaq diren distintoaq, naiz izaniq den bezala Jangoico bat eguiascoa.

P. Nola da Jangoicoa gucis Poderosoa? *R.* Ceren bere Podereiqui bacarriq eiten³⁵ baitu nai duen gucia.

P. Nola da Criazalea? *R.* Cerengatic criatu baizitue gauza guciaq ez dausetaiq.

(26) *P.* Nola da Salvazalea? *R.* Cerengatiq ematen baitu gracia, eta becatuq barcacen.

P. Nola da Jangoicoa Glorificazalea? *R.* Cerengatic ematen baitu gloria arren gracian perseveracen duenari.

P. Jangoicoaq badu figura corporaliq guq bezala? *R.* Jangoico den bezambates ez Jauna cerengatic baita espiritu puroa,³⁶ baya bai guizon den bezambates.

P. Yrur persona divinoetaiq cein ein ce guizon? *R.* Bigarrena, Jauna, baita Semea.

P. Aita ein ce guizon? *R.* Ez Jauna.

P. Espiritu sandua ein ce guizon? *R.* Ez Jauna.

P. Bada nor? *R.* Bacarriq Semea, cein guizon einiq deicen baita Jesu-Christo.

P. Bada segun gori nor da Jesu Christo? *R.* Da Jangoico viciaren semea cein ein baice guizon gure redimiceagatiq, eta gure viciey exemplu emateagatic.

P. Cer nai du erran Jesus? *R.* Salvazalea.

P. Certaiq salvatu guinduce? *R.* Gure becatuetaiq, eta demonioaren cautiveriotiq.

(27) *P.* Cer nai du erran Christo? *R.* Ungitua.

P. Certas izan ce ungitua? *R.* Espiritu sanduaren gracias eta dones.

P. Christo gure Jauna, nola izan ce concebitua, eta jayo ce Maria Virginarenganiq? *R.* Obracen zuelaiq Jangoicoaq sobrenatural, eta milagrosoqui.

P. Arren Ama vici izan ce guero Virgen? *R.* Bai Jauna perpetuoqui.

P. Cerengatic nai izan zue il gurucean crucificaturiq? *R.* Gu libraceagatiq becatu-tiq, eta seculaco eriocetiq.

P. Cer entendacen duzu zuq Ynfernuas nora ere sausi cen christo gure Jauna il ondoan? *R.* Ez condenatuen lecuu, baiciq Limboa non ere ceuden Justoaq.

P. Nola sausi ce? *R.* Arimaiqui unituriq Divinidadeari.

P. Eta arren gorpuzua nola guelditu ce? *R.* Unituriq Divinidade beraiquin.

(35) Or. *einten*.

(36) Or. *puruoa*.

P. Nola resucitatu ce il eta irugarren egunean? R. Yzulcen cirelaiq juntacera arren gorpuz eta arima gloriosoa, secula berriz ez ilcecotan.³⁷

P. Nola igan ce ceruetra? R. Bere virtute propios.

(28) P. Cer da jarririq³⁸ egotea Aita Jangoicoaren escuyeco aldean? Edo, cer jinen duzu erraten duzulaiq dagola jarririq Aita Eternoaren escuyeco aldean? R. Christio gure Jaunaq duela, Jangoico den bezambates igual gloria bere Aita eternoarequin, eta yorq ere baino gueyago guizon den bezambates.

P. Noiz etorrico da vicien eta ilen juzgacera? R. Munduaren finean edo acabanzan.

P. Eta orduan resucitatu bear dute il gucieq? R. Bai Jauna lenago izan cituzten gorpuz eta arima berequin.

P. Cer sinesten duzu erraten duzulaiq: Jinestacen dut sanduen comunioan? R. Christio fiel gucieq dugula parte bata bercearen ontasun espiritualetan gorpuz bateco miembroeq bezala, cein baita eliza.

P. Cer da Eliza? R. Christio fielen gucien congregacioa, ceinen burua baita Aita Sandua.

P. Nor da Aita Sandua? R. Da Errumaco sumo Pontifice, edo Obispo Jauna, christoren Vicarioa lurrian ceinen obedecicera gucioq baicaude obligaturiq.

(29) P. Cretoa, eta Articuloes landa, sinesten³⁹ duzu berce gauzaq? R. Bai Jauna, Escritura Sagratuan dagon gucia, eta gueyago Jangoicoac bere Elizari revelatuiq dauzquien gauza guciaq.

P. Cer gauza dira goyeyq? R. Jauna, gori eztaztazula niri galdein, ceren bainiz ignorantea, Eliza Ama Sanduaq baitu Doctorea, ceineq jaquinen⁴⁰ duten respondacen.

Doctrinaren vigarren partea

P. Norc erran zue Aita gurea? R. Jesucristoq.

P. Certaco? R. Guri oracio eiten eracusteco.

P. Cer da oracio eitea? R. Da Jangoicoari vioza goracea, eta escacea merchedeaq.

P. Aita gurea erraten duzulaiq norequin minzo cira? R. Gure Jaun eta Jangoicoaiqui.

P. Non dago gure Jaun eta Jangoicoa? R. Lecu gucietan, especialqui ceruetan, eta Aldareco Sacramendu Sanduan.

P. Cein da oracio gucien artean obenena? R. Aita gurea.

P. Cerengatiq? R. Cerengatiq erran baizue Christioq bere ago sanduas escaturiq Apostoloq.

(30) P. Eta cerengatiq gueyo? R. Cerengatiq baititu zazpi peticio caridade gucian fundatuaq.

P. Cein dira? R. Santifica bedi zure izena: lembicicoa.

P. Cer escacen duzu peticio gortan? R. Jangoicoaren izen sandua izan daila ezautua, eta honratua mundu gucian.

P. Cein da vigarrena? R. Etorri bedi guregana zure erreinua.

P. Cer escacen duzu peticio gortan? R. Jangoicoaq erreina dezala gure Arimetan mundu gontan gracias, eta bercean glorias.

P. Cein da irugarrena? R. Eimbedi zure vorondatea, ceruan bezala lurrian ere.

(37) -*tamanitzez nabarmenago.*

(38) *j garbia.*

(39) *s garbia.*

(40) *j garbia.*

P. Cer escacen duzu peticio gortan? *R.* Jangoicoaren vorondatea ein dezagula lurrean gaudeneq⁴¹ ala nola ceruan eiten baitute ceruan Bienabenturatueq.

P. Cein da laugarrena? *R.* Eman dazaguzu egu eguno[ro]sco⁴² oguia.

P. Cer escacen duzu peticio gortan? *R.* Jangoicoaq digula gorpuceco sustengo conueni zaiguna, alaber graciaren sustengo espirituala, eta Sacramentuaq arimaindaco.

(31) *P.* Cein da borzgarrena? *R.* Barca dazquizu guri gauren zorraq.

P. Cer escacen duzu peticio gortan? *R.* Jangoicoac barca dazquigula guri gauren becatuaq ala nola guq barcacen baiteztegu gu agraviatu eta injuriatu guituzteney.

P. Cein da seigarrena? *R.* Ez guizula utci tentacioan erorcera.

P. Cer escacen duzu peticio gortan? *R.* Jangoicoac ez guizala utci ez erorcera, ez consenticera pensamentu, eta tentacio gaistoetan, ceinequin Demonioac procuracen duen gu becatuan eroraztea.

P. Cein da zazpigarrena? *R.* Gueyo libra guizazu gaiceti.

P. Cer escacen duzu peticio gortan? *R.* Jangoicoaq libra guizala gaiz eta peligro espirituale, eta corporale gucietai.

P. Bada cerengatiq erraten duzu leniq Aita gurea ceruetan zaudena? *R.* Goraceco biotza Jangoicoari eta escaceco humildade eta confianzarequi.

P. Cer nai du erran Amen azquen finean Aitagurean⁴³ erraten duzunaq? *R.* Gala izan daila.

(32) *P.* Cer oracioaq erraten dizu⁴⁴ principalqui Ama Virginari? *R.* Ave Maria eta Salvea.

P. Erran zazu: Norc erran zue Ave Maria? *R.* Arcangel San Gabrieleq etorri izan celaiq Ama Virginaren salutacera.

P. Norc erran zue Salvea? *R.* Eliza Ama Sanduac dauca recibituriq.

P. Certaco? *R.* Escaceco favore Ama Virginari.

P. Erraten duzulaiq Ave Maria edo Salvea noequin minzo cira? *R.* Ama Virginia Mariaiqui.

P. Nor da Ama Virginia Maria? *R.* Da Andre Soberana bat virtutes betea, cein baita Jangoicoaren Ama, eta dago ceruan.

P. Eta Aldarean dagona nor da? *R.* Da ichura eta semejanza bat ceruan dagoneina.

P. Certaco dago gan? *R.* Gura icusi eta cerucoas oroit guiten, eta delacos arren Ymagena ein dazogun reverencia.

M. Bada orbat ein bear duzu berce sanduen Ymaginey.

(33) *P.* Ein bear dugu oracio baitare Ainguiru, eta sanduei? *R.* Bai Jauna gauren medianeroey bezala.

P. Cer gauzaq dira Ainguiruaq? *R.* Dira espiritu bienaventur[atu] bazuq cein baitaude ceruan Jangoicoas gozacen.

P. Certaco criatu citue Jangoico gure Jaunaq? *R.* Eternoqui alaba, eta bedecaceten.

P. Certaco gueyago? *R.* Arren ministro bezala governa cezaten Eliza, eta guizonaguarda.

P. Gueros zuq ere bauzu zaure Ainguiru guardiascoa? *R.* Bai Jauna, eta bapedraq du berea.

(41) Or. *gaudenec*.

(42) *-ro*-ren eskasaz oharturik, zeinu ttiki bat eginda hitzaren gainean.

(43) Or. *Aitagurean*.

(44) Hutsaz oharturik arrasto ttiki bat ezarria aditz laguntzaileari gainean.

Doctrinaren irurgarren partea

P. Cein da Jangoicoaren leguesco lembicico Mandamentua? R. Jangoico⁴⁵ bat adora, onesi, cerviza dezagula gauza gucien gainetiq.

P. Norc onesten du Jangoicoa? R. Arren Mandamentu Sanduaq guardacen eta beiracen tuenaq.

P. Cer da onestea Jangoicoa gauza gucien gainetiq? R. Naiago izatea munduco gauza guciaq galdu, eci ez Jangoicoa ofenditu.

(34) P. Certra gueyago obligacen guitu mandamentu sandu goneq? R. Adoracera⁴⁶ ura bacarriq Reverenciaiq andienaiqui gorpuces, eta arimas, jinesten, eta echideten dugulaiq arren baitan fede vici batequin.

P. Norq becatu eiten du mandamentu gorren contra? R. Adoracen, eta sinesten duenaq idolo, edo Jangoico⁴⁷ falsuetan.⁴⁸

P. Jinesten⁴⁹ duenaq agüeroetan, edo usacen hechiceria, eta gauza supersticiosoes.

P. Cein da vigarrena? R. Juramentu falsuriq ein ez dezagula.

P. Norc eiten du juramentu falsa? R. Eiten duenaq eguiaiq gabe, justiciaiq gabe, eta necesidadeic gabe.

P. Eta becatu da juramentu falsa eitea criaturengatiq? R. Bai Jauna cerengatiq gayetan eiten den juramentu criazoleari.

P. Cer remedio da ez eiteco juramentu falsuriq? R. Acostumbracea erratera ez, edo bay, Christoc eracusten daugun bezala.

(35) P. Cein da irurgarrena? R. Sayaq⁵⁰ santifica dizagula.

P. Norc santificacen tu Sayaq?⁵¹ R. Meza osoa enzuten duenaq, eta gayetan traba[ja]cen⁵² eztenaq necesidadeiq gabe.

P. Cein da laurgarrena? R. Gauren Aita eta Amaq honra eta respeta dizagula.

P. Norc honracen tu Aita eta Amaq? R. Obedicen, socorracen, eta reverenciacen tuenaq.

P. Nor gueyago dira entendacen direnaq Aita eta Amen lecuan? R. Gu baino gueyo direnaq adines, dignidades, eta governus.

P. Cein da borzgarrena? R. Yor il [ez]dezagula.

P. Cer manacen da mandamentu gontan? R. Yori eztezagula⁵³ gaizquiriq ein itces, ez obras, eta ezta ere deseos.

P. Cein da seigarrena? R. Lujuriasco becaturiq ein eztezagula.

P. Cer manacen da Mandamentu gontan? R. Yzan guitela garbi eta casto pensamentuetan, itcetan, eta obretan.

(36) P. Cein de zazpigarrena? R. Yori ebasi eztezagula.⁵⁴

P. Cer manacen da mandamentu gontan? R. Berceren gauzaiq etzagula quendu, ez iduqui, ez nai izan bere jabearen vorondatearen contra.

P. Cein da zorcigarrena? R. Yori falsu testimonio gaistoiq eraquichi eztezagula, eta ez guezurriq erran.

(45) Or. *Jangoicoa*.

(46) Or. *Adoraceracera*.

(47) Or. *Jangoicoa*.

(48) Hurrengo galdera falta da.

(49) Agian S-.

(50) Agian J-.

(51) Iduri du peko s baren ganean j idatzi dela, testu honetako alternantzia nabarmenaren berri argia emanik.

(52) Hutsaz oharturik ganean zeinu bar.

(53) Or. *eztezagula*.

(54) Or. *eztezagula*.

P. Cer manacen da mandamentu gontan? *R.* Proximo lagunas ez dezagula gaizqui juzga ligeroqui, ez erran, eta ez aitua arren faltaq.

P. Norc becatu eiten du Mandamentu gonon contra? *R.* Norc ere arracoin contra juzgacen duen, fama quencen, descubricen secretua, edo erraten guezurra.

P. Cer debecacen dute bedracigarren eta amargarren mandamentueq? *R.* Codicia sensualaq, eta bercceren haciendaren deseoaq.

(37) *Doctrinaren laugarren partea*

P. Cer gauza dira sacramentuaq? *R.* Dira señale aguerri bazuq Christo gure Jau-naq instituit[u]aq guri gayen medios emateco bere gracia eta virtuteaq.

P. Cer da gracia? *R.* Da izate divino bat ceinequere eiten baitu guizona Jangoicoa-ren seme eta ceruco heredero.

P. Cer virtute ematen dute sacramentueq graciaiquin batean? *R.* Principalqui irur, theologalaq eta divinoaq.

P. Cein dira? *R.* Fedea, esperanza eta caridadea.

P. Cer da fedea? *R.* Ycusi eztugunain jinestea cerengatic Jangoicoaq revelatu duen.

P. Cer gauza da esperanza? *R.* Echidetea ceruco gloria Jangoicoaren gracias, eta gauren obra onen medios.

P. Cer gauza da caridadea? *R.* Onestea Jangoicoa gauza guciaq baino gueyago, eta gauren proximo lagunaq gauren buruq bezala, (38) izaten guirelaiq gu ayequin, nai guinduquen bezala⁵⁵ ayeq izan diton gurequin.

P. Certaco instituitua⁵⁶ izan ce Bautismoco Sacramendua? *R.* Quenceco becatu originala, edo berce ceinai⁵⁷ izan dain⁵⁸ bateyacen denain baitan.

P. Cer da becatu originala? *R.* Da becatu gura ceinequin guccioq jayocen guiren heredatuiq gauren lembicico Aita eta ametaiq.

P. Certaco da confirmaceco sacramentua? *R.* Gu confirmaceco, eta fortaleciceco Fede Bautismoan recibitu guinduenean.

P. Certaco da Penitenciaren sacramentua? *R.* Batayatuas geros ein diren becatuen barcaceco.

P. Cer becatu dira goyec? *R.* Mortaleaq eta baitare venialeaq.

P. Cer da becatu mortalea? *R.* Da erratea, eitea, pensaceo edo deseaceo cerbait Jan-goicoaren leguearen contra materia gravean.

P. Cerengatiq deicen da mortalea? *R.* Cerengatiq ilcen baitu eiten⁵⁸ duenain Arima.

P. Cer parte ditu penitenciaq quenceco becatu mortalea? *R.* Yrur.

(39) *P.* Cein dira? *R.* Biocesco contricioa, agosco confesioa, eta obrasco satisfacioa.

P. Eta da gauza precisoa erorcen den aldioro bat becatu mortalean confesa dain bereala barca daquion? *R.* On lizateque, baya ezta necesario.

P. Bada cer ein bear du? *R.* Bere becatues artu urriquimentu eguiascoa, proposi-toeiqui enmendaceco, eta cobesaceco Eliza Ama sanduaq manacen duelaq.

P. Cembar gauza bear dira cobesio on baten eiteco? *R.* Borz Jauna.

P. Cein dira? *R.* Lembicicoa conciencia ongui examinacea.

(55) Or. *bezalala*.

(56) Or. *instituitutua*.

(57) Or. *ceinain*.

(58) Or. *einten*.

Vigarrena Dolorea.

Yrugarrena Propositoa.

Laugarrena Agosco cobesioa.

Borzgarrena obrasco satisfacioa.

P. Cer da conciencia examinacea? *R.* Bere becatuaq memoria[ra]⁵⁹ ecarcea.

P. Nondiq examinatu bear du bere conciencia? *R.* Jangoicoaren leguesco Mandamentuetaiq, Elizaco borzetaiq, eta obra misericordiascoetaiq.

(40) *P.* Cer da dolorea? *R.* Arcea damu eta urriquimentu sobrenaturale bat Jangoicoein ofendituas.

P. Cembat guisatra da? *R.* Bidatra.

P. Cein dira? *R.* Contricioa eta Atricioa.

P. Cer da Contricioa? *R.* Da arcea damu eta urriquimentu sobre naturale bat Jangoicoein ofendituas cerengatiq baita ain ona, eta maitagarria.

P. Cer da atricioa? *R.* Da arcea damu eta urriquimentu sobrenaturale bat ceren becatu isusiengatiq priva baitezaque ceruco gloriatiq, eta gartzigatu ifernuco penetra.

P. Cer da propositoa? *R.* Da arcea resolucio firme bat secula berris ez becuric eiteco.

P. Cer da agosco confesioa? *R.* Da erratea bere becatu guciao Aita confesoreari ciertoac cierto bezala, dudosoac dudoso bezala, añaditu⁶⁰ eta quendu gabe, bere conciancian dauz (41) quien bezala bere número eta circunstanciequin.

P. Cer da obrasco satisfacioa? *R.* Da aita confesoreac ematen duen penitencien cumplicea.

P. Noiz bear du cumplitu? *R.* Señalacen badaco demboraic dembora gartan, eta ez badaco señalacen al becein laster.

P. Cer da becatu benialea? *R.* Becatu mortalearen disposicio bat.

P. Cerengatic deicen da benialea? *R.* Cerengatic guizona errachqui erorcen den gartan, eta errachqui barcacen zayon.

P. Cembat gauzas barcacen zayo? *R.* Bedracis.

P. Cein dira? *R.* Lembicicoa meza enzuteagatic. Bigarrena comeceagatic. Yrugarrena confesio generala errateagatic. Laugarrena obispo jaunaren bedecioagatic. Borzgarrena ur (42) bedecatu arceagatic. Seigarrena ogui bedecatu arceagatic. Zazpigarrena aita gurea errateagatic. Zorcigarrena predicu aiceagatic. Bedracigarrena bularrei golpe emateagatic escatus barcamendu jangoicoari.

P. Certaco da comeCADURACO sacramentu santisimoa? *R.* Recibicen duguleic dignoqui jaun divino gura, izan dein gure arimen alimentu espirituala eta aumenta dezagun gracia.

P. Cer recibicen duzu comeCADURACO sacramendu santisimoan? *R.* Cristo gure jaunna jangoico eta guizon eguiascoa, cein baitago realqui eta eguiasqui aldareco sacramentu santisimoan.

P. Cenbat disposicio bear dira ongui comecececo? *R.* Yrur jaunna, Lembicicoa barur naturalean joatea. Bigarrena Jangoicoaren gracion joatea. Yrugarrena saquitea nor recibicera doayen.

(43) *P.* Baruric daus artu gabe noiz asgueros joan bear du? *R.* Eilcineco gauasco amabieteic gora.

(59) Or. *memoria*.

(60) Or. *añaditu*.

P. Certaco da oliaduraco sacramendu sandua? R. Yrur gauzataco.

P. Cein dira? R. Lembicicoa quenceco bere vici gaisto pasatuain rastro eta reliquiac. Bigarrena emateco arimari indar eta esfuerzo, demonioaren tentacioein contra. Yrurgarrena emateco gorpuzari osasuna conbeni bazayo.

P. Certaco da ordenaceco sacramentua? R. Consagraceco eta ordenaceco elizaco ministro dignoac, nola baitira sacerdoteac, diaconoac eta subdiaconoac.

P. Certaco da Matrimonioco sacramentua? R. Ezconceco, eta emateco ezconduei gracia ceinequi vici izan diten elcarren artean baquean, eta humeaq aci dizaten ceruco.

(44) P. Cer da sobervia? R. Berceaq baino gueyago izateco apetitu desordenatu bat.

P. Cer da avaricia? R. Haciendaren deseo edo apetitu desordenatu bat.

P. Cer da luxuria? R. Araguiaaren deleite ciquinen apetitu desordenatu bat.

P. Cer da yra? R. Vengancaren apetitu desordenatu bat.

P. Cer da gula? R. Jateco⁶¹ eta edateco apetitu desordenatu bat.

P. Cer da emvidia? R. Berceren onai damu izatea.

P. Cer da Pereza? R. Obra onen eiteco animu falta.

P. Nola garaicen da Mundua? R. Menospreciatus arren pompa eta vanidadeaq.

P. Nola demonioa? R. Oracio eines eta humildades.

P. Nola araguaia? R. Barurtus eta mortificatus.

P. Yrur etsay guebeteiq cein da andiena? R. Araguaia.

P. Cerengatiq? R. Cerengatiq mundua eta demonioa badizazquegun apartatu gaurenganiq, baya ez Araguaia.

P. Certaco eman zaugu Jangoicoaq memoria? R. Oroiceco artas eta arren beneficio sandues.

P. Certaco Entendimentua? R. Ezaunceco gure Jauna, eta pensaceco arren baitan.

P. Certaco vorondeata? R. Ontasun sumo bacarra bezala ones zagun proximo laguna arrengeatiq.

Bibliografia

- Azkue, R. M., 1905-6, *Diccionario vasco-español-frances*, Tours. Berrarg. faksimila: Bilbo, 1969.
- , 1922-25, *Cancionero popular vasco*, Euskaltzaindia, Bilbo, 3. argitalpena, Bilbo, 1990.
- Camino, I., 1991, "Aezkerazko Testuak I: Ariako Dotrina", (J. A. Lakarra argitaratzaile), *Memoriae K. Mitzelena Magistri Sacrum*, ASJUren gehigarriak XIV, Donostia.
- Dees, A., 1988, "Propositions for the study of Old French and its dialects", (Jacek Fisiak argitaratzaile), *Historical Dialectology. Regional and social*, Mouton de Gruyter, Berlin-New York-Amsterdam, 139-148.
- Echaide, A. M.^a, 1984, *Erizkizundi irukoitza. Iker3*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Egile ezezaguna, 1913, "Indice de los libros y papeles adquiridos por la Excma. Diputación de Navarra de la testamentaria de S. A. el Príncipe Luis Luciano Bonaparte", *RIEV* VII, 186-191.
- González Echegaray, C. - Arana Martija, J. A., 1989, *L. L. Bonaparte. Eskuizkribuak eta Argitarapenak*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Lazard, S., 1977, "Le probleme de l'utilisation des atlas linguistiques dans la recherche diachronique", (Manuel Alvar argitaratzaile), *Atlas plurilingües. Metodología*, Madrid, 173-183.
- Michelena, L., 1964, *Textos Arcaicos Vascos*, Minotauro, Madrid. Berrarg. ASJUren gehigarriak XI, Donostia, 1990.

(61) S- espero baguenen ere J- dirudi.

- Rodríguez Ferrer, M., 1873, *Los vascongados: su país, su lengua y el Príncipe Luis Luciano Bonaparte*, Madrid.
- Rohlf, G., 1938, "Sobre el aragonés" (jatorrizko izenburua "Zum Aragonesischen"), *Zeitschrift für Romanische Philologie* 58, 552-559. Berrarg. *Archivo de Filología Aragonesa* XL, 1988, 171-181.
- Sarasola, I., 1983, "Contribución al estudio y edición de textos antiguos vascos", *ASJU* XVII, 69-212. Berrarg., *ASJU*ren gehigarriak XI, Donostia, 1990.
- , 1986, "Larramendiren eraginaz eta", *ASJU* xx-1, 203-215.
- Satrustegi, J. M., 1987, *Euskal Testu Zabarrak I*, Euskaltzaindia, Iruñea.
- Trudgill, P., 1988, "On the role of dialect contact and interdialect in linguistic change", (Jacek Fisiak argitaratzaile), *Historical Dialectology. Regional and social*. Mouton de Gruyter, Berlin-New York-Amsterdam, 547-563.
- Unzueta, A., 1985, "Fray José de Jesús María Araquistain", *ASJU* XIX-1, 199-215.
- Urquijo, J. de, 1910, "Cartas escritas por el príncipe L. L. Bonaparte a algunos de sus colaboradores", *RIEV* IV, 233-297.
- Voss, M., 1988, "Old English glossaries and dialectology", (Jacek Fisiak argitaratzaile), *Historical Dialectology. Regional and social*, Mouton de Gruyter, Berlin-New York-Amsterdam, 601-608.